

Uusi vanhemmuuslaki: Mikä säilyy, muuttuu ja miten uudistus on vastaanotettu?

Mira Karjala

2024 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Uusi vanhemmuuslaki: mikä säilyy, muuttuu ja miten muutos on vastaanotettu?

Mira Karjala
Liiketalouden koulutusohjelma,
oikeudellinen osaaminen
Opinnäytetyö
Tammikuu, 2024

Mira Karjala

Uusi vanhemmuuslaki: Mikä säilyy, muuttuu ja miten uudistus on vastaanotettu

Vuosi

2024

Sivumäärä

40

Opinnäytetyössä käsitellään vuonna 2023 voimaan astunutta lakimuutosta: uutta vanhemmuuslakia, joka yhdistää ja kumoaa vanhat isyys- ja äitiyslait. Työssä perehdytään Suomen vanhemmuuslainsäädäntöön perinpohjaisesti, käydään läpi sen taustoja ja historiaa, verrataan Suomen vanhemmuuslakia muihin vastaaviin Pohjoismaisiin lakeihin sekä esimerkiksi EU:n vanhemmuuslainsäädäntöön ja pohditaan lain tulevia vaikutuksia yhteiskuntaan ja lainsäädäntöön. Koska vanhemmuuslakiuudistuksen tavoitteena oli muun muassa yhteiskunnan eheyttäminen, syrjinnän vähentäminen ja monimuotoisten perheiden oikeudellisen aseman vahvistaminen, on vanhemmuuslakia tarkasteltu erityisnäkökulmasta, jossa vanhempänä on transsukupuolinen henkilö.

Tämän työn tarkoituksena on toimia kattavana tietopakettina Suomen vanhemmuuslakiin, sekä esitellä lain mahdollisia tulevia vaikutuksia yhteiskuntaan ja sen toimintaan, ja tarkastella lakia monimuotoisuuden ja tasa-arvoisen vanhemmuuden näkökulmasta.

Työ on oikeusdogmaattinen tutkimus, jonka tehtävänä on tutkia aiheita juridisesta näkökulmasta sekä ratkaista oikeudellisia haasteita ja ongelmia säädösten ja oikeuskirjallisuuden avulla. Tietoperustana on käytetty kansallisia säädöksiä ja niiden valmisteluasiakirjoja, aiheeseen liittyvää oikeuskirjallisuutta ja -artikkeleita sekä paikoittain ulkomaisia ja kansainvälisiä säännöksiä ja sopimuksia.

Asiasanat: vanhemmuus, vanhemmuuslaki, transvanhemmuus, isyyslaki, äitiyslaki

Mira Karjala

The new Parental Law: what remains, what changes and how the change has been accepted?

Year	2024	Pages	40
------	------	-------	----

This thesis examines a legislative change that came into effect in 2023: the new Parental Law in Finland, which consolidates and repeals the old paternity and maternity laws. The study delves thoroughly into Finland's parental legislation, explains the background and history of the law, compares Finland's Parental Law to other equivalent Nordic laws, as well as to the EU's parental legislation, and discusses the potential future impacts of the law on society and legislation. The main goals of the parenting law reform were strengthening societal cohesion, reducing discrimination, and enhancing the legal status of diverse families, and for that reason, this thesis introduces the Parental Law from a specific perspective, where one of the parents is transgender.

The aim of this thesis is to serve as a comprehensive guide to Finland's Parental Law, presenting its possible future effects on society and its functioning. The thesis also studies parental legislation from the viewpoint of diversity and equal parenting.

This thesis is a legal-dogmatic research, that examines topics from a juridical perspective and resolves legal challenges and problems through the use of legislation and literature. The thesis relies on national regulations and their preparatory documents, relevant legal literature and articles, as well as occasionally on foreign and international regulations and agreements.

Keywords: parenthood, the Parental Law, transgender parenthood, the Paternity Law, the Maternity law

Sisällys

1	Johdanto	8
2	Tavoitteet, tutkimusmenetelmät ja aiheen rajaus.....	8
3	Uusi vanhemmuuslaki ja lainsäädäntö ennen sitä	9
3.1	Vanhemmuuslainsäädännön historiaa Suomessa.....	10
3.2	Yhdistyneiden kansakuntien ja Euroopan unionin vanhemmuuslainsäädäntö.....	12
4	Vanhemmuuslain sisältö ja sen tuomat muutokset lainsäädäntöön	14
4.1	Yleiset säännökset	15
4.2	Lastenvalvojan rooli	16
4.3	Vanhemmuuden selvittäminen	18
4.4	Vanhemmuuden tunnustaminen.....	19
4.5	Vanhemmuuden vahvistaminen ja vahvistamista koskeva oikeudenkäynti.....	20
4.6	Vanhemmuuden kumoaminen	22
4.7	Kansainvälisen oikeuden alaan kuuluvat säännökset	22
4.8	Erinäiset säännökset vanhemmuuslaissa ja muissa laeissa sekä voimaantulo.....	24
5	Pohjoismainen vanhemmuuslainsäädäntö	25
6	Näkökulmana transvanhemmuus	28
6.1	Translain vaikutus vanhemmuuteen	29
6.2	Vähemmistöyhteisöjen lausuntoja uudesta lainsäädännöstä	30
7	Johtopäätöksiä	33
7.1	Vanhemmuuslakiuudistuksen tavoitteiden täyttyminen.....	34
7.2	Vanhemmuuslain tuomat parannukset sekä haasteet	35
	Lähteet	37
	Kuviot	40

Säädösluettelo

Kansalliset säädökset:

Suomen perustuslaki (731/1999)

Hedelmöityshoidoista annettu laki (1237/2006)

Isyyslaki (11/2015) *kumottu 1.1.2023*

Laki pohjoismaisten isyysratkaisujen tunnustamisesta (352/1980)

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015)

Laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2023)

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) *kumottu 3.4.2023*

Oikeudenkäymiskaari (4/1734)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Vanhemmuuslaki (775/2022)

Äitiyslaki (253/2018) *kumottu 1.1.2023*

Kansainväliset säädökset:

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) konsolidoidut tosinnot. 2016/C 202/01. Euroopan unionin virallinen lehti.

European Court of Human Rights. 1950. European Convention on Human Rights.

Suomen YK-liitto. 2015. YK:n peruskirja & kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö.

United Nations. 1948. Universal Declaration of Human Rights.

United Nations. 1989. Convention of the Rights of the Child.

Ulkomaiset säädökset:

Børneloven (LBK nr 772 af 07/08/2019) (Tanskan lapsilaki)

Föräldrabalk (1949:381) (Ruostin vanhemmuuskaari)

Lov om barn og foreldre (barnelova) (LOV-1981-04-08-7) (Norjan laki lapsista ja vanhemmista, lapsilaki)

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön aiheena on uusi vanhemmuuslaki (775/2022), joka on astunut voimaan vuoden 2023 alussa ja esitellään tarkemmin luvussa 3. Työssä esitellään lakiuudistuksen taustat ja aikaisemmin voimassa ollut lainsäädäntö, sekä perehdytään perusteellisesti uuden lain sisältöön ja pohditaan uudistuksen tuomia muutoksia Suomen lainsäädäntöön. Lisäksi työssä kerrotaan tiivistetysti muiden Pohjoismaiden sekä EU:n ja YK:n vanhemmuuslainsäädännöstä, ja peilataan niitä kevyesti Suomen lakiin. Perehtymisen ja pohdinnan lisäksi vanhemmuuslakia tutkitaan transsukupuolisten vanhempien ja perheiden näkökulmasta. Transvanhemmuuden kautta pyritään perehtymään siihen, kuinka hyvin lakiuudistus huomioi yhä monimuotoistuvan yhteiskuntamme, ja millaisen vastaanoton laki on saanut vähemmistöyhteisöissä.

Koska vanhemmuuslaki on niin tuore uudistus tämän opinnäytetyön kirjoittamisen hetkellä, ei sen toimivuudesta ole vielä ehtinyt syntyä merkittäviä raportteja tai oikeuskäsittelyjä, joihin työssä voisi viitata. Siksi työ painottuu omaan pohdintaan, analysointiin sekä asiantuntijoiden näkemyksiin. Lakia on kuitenkin tärkeää käsitellä tuoreena, sillä vanhemmuuslainsäädännön uudistus tulee lähelle aivan tavallisia kansalaisia, ja vaikuttaa jokaiseen vuonna 2023 ja sen jälkeen Suomessa vanhemmaksi tulevaan.

2 Tavoitteet, tutkimusmenetelmät ja aiheen raja

Opinnäytetyöllä on neljä pääasiallista tavoitetta. Ensimmäinen on perehtyä uuteen lainsäädäntöön pykälätarkkuudella ja esitellä niitä oikeudellisia muutoksia, joita uusi laki vanhemmuuteen tuo. Toisena tavoitteena on selvittää, miksi vanhemmuuslakiuudistus oli tarpeellinen, erityisesti kun siinä yhdistyvät isyyslaki (11/2015) ja äitiyslaki (253/2018) olivat hyvin tuoreita lakeja. Kolmas tavoite on tutustua lainsäädäntöön transvanhemmuuden näkökulmasta, ja esitellä lain vaikutusta yhteen merkittävistä suomalaisista sukupuolivähemmistöistä. Neljäntenä tavoitteena työssä on tarkoitus analysoida uuden lain seurauksia, hyötyjä ja mahdollisia tulevaisuuden haasteita.

Tämä opinnäytetyö on toteutettu hyödyntäen oikeusdogmaattista eli lainopillista tutkimustapaa, eli työn tutkimuksen kohteena on voimassaoleva ja velvoittava oikeus ja se, mikä merkitys on laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla.¹ Opinnäytetyön kohteena on kansallinen vanhemmuuslainsäädäntö, sekä sen valmistelumateriaali. Työssä huomioidaan myös se, miten laki vaikuttaa vanhemmuuteen käytännössä, ja millaisia hyötyjä tai haasteita

¹ Hirvonen 2011, 21-22.

se voi aiheuttaa tulevaisuudessa. Tässä työssä lähteinä on käytetty pääasiassa Suomen entistä ja nykyistä lainsäädäntöä, lainvalmisteluasiakirjoja, oikeuskirjallisuutta ja -artikkeleita sekä tilastotietoa vanhemmuuteen ja ihmisoikeuksiin liittyen. Työssä viitataan myös ulkomaiseen lainsäädäntöön, sekä kansainvälisiin sopimuksiin ja asiakirjoihin, kuten YK:n lasten oikeuksien julistus ja EU:n perusoikeuskirja.

Opinnäytetyön aihe on rajattu käsittelemään vanhemmuuslakia (775/2022). Työn alkupuolella esitellään vanhemmuuslain taustat, kuten aikaisemmin voimassa olleet isyys- ja äitiyslaki, sekä niiden tarkoitus ja historia, mutta sen jälkeen työssä keskitytään uuteen vanhemmuuslakiin. Työssä käsiteltäväksi erityisnäkökulmaksi valikoitui transvanhemmuus, sillä lakiuudistuksella tavoiteltiin muun muassa vähentämään ihmisten välistä eriarvoisuutta. Transvanhemmuus on ollut esillä mediassa vuonna 2023 myös siitä syystä, että samana vuonna astui voimaan laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2023), joka vaikutti merkittävästi transsukupuolisten henkilöiden vanhemmuuteen ja perheisiin. Transvanhemmuuden näkökulmaa ja uutta translakia vanhemmuuden osalta tarkastellaan enemmän opinnäytetyön luvussa 6.

3 Uusi vanhemmuuslaki ja lainsäädäntö ennen sitä

Vanhemmuuslaki (775/2022) on tuore uudistus Suomen lainsäädännössä. Sen toteuttaminen oli tavoitteena Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmassa² ja lakimuutosta ryhdyttiin edistämään vuonna 2021. Vanhemmuuslakiuudistus oli yksi keinoista saavuttaa hallituksen asettama yhteiskunnan eheyden saavuttamisen tavoite, jolla pyrittiin ehkäisemään ja heikentämään syrjintää, osallistamaan ihmisiä yhteiskunnassa ja vähentämään kansalaisten välistä eriarvoisuutta.³

Vanhemmuuslaki astui voimaan 1.1.2023 ja samalla kumottiin sitä edeltäneet isyyslaki (11/2015) ja äitiyslaki (253/2018).⁴ Vanhemmuuslain perustana käytettiin aikaisempia isyys- ja äitiyslakeja, mutta myös muutoksia tehtiin. Lakien käytännön soveltamisessa oli huomattu haasteita, joita yhdistämisen ohella tarkistettiin ja muutettiin.⁵ Lisäksi vanhemmuuslain muutokset velvoittivat muuttamaan siihen liittyviä muita lakeja, esimerkiksi hedelmöityshoidoista annettua lakia (1237/2006), elatustukilakia (580/2008), lapsen huollosta ja

² Hallituksen ohjelma 2019, 89.

³ Hallituksen ohjelma 2019, 89.

⁴ HE 132/2021 vp, 1.

⁵ HE 132/2021 vp, 4.

tapaamisoikeudesta annettua lakia (361/1983) ja oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia (378/2005).⁶

Lainsäätäjien silmissä ehdottomasti tärkein vanhemmuuslain arvo on lapsen edun huomioiminen. Sellaiset lait, jotka koskevat lapsen oikeudellista asemaa sekä lapsen ja hänen vanhempiensa välisiä suhteita katsotaan kuuluvan lapsioikeuden piiriin.⁷ Monia kymmeniä ja satoja vuosia taaksepäin on ollut vallalla käytäntö, että vanhemmuuteen liittyvissä lakiasioissa keskitytään siihen, mikä on oikeudenmukaista isälle ja äidille. Vain avioliiton sisällä syntyneillä lapsilla on ollut kohtuullinen asema lainsäädännön kannalta.⁸ Nykypäivänä on kuitenkin tärkeää, että lapsioikeudessa lainsäädäntö ajaa lasten etua, sillä esimerkiksi vanhemmuuslain velvoitteet koskettavat eniten lasta itseään.⁹

Modernissa lapsioikeudessa on havaittavissa ajatuseroa aikaisempaan lainsäädäntöprosessiin. Perinteisesti velvoittaviin oikeuslähteisiin ovat kuuluneet lait, lakien esityöt ja oikeuskäytäntö sekä -kirjallisuus. Nykyään korostetussa asemassa ovat myös Suomen perustuslaissa (731/1999) sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa säädetyt perus- ja ihmisoikeudet.¹⁰ Vanhemmuuslainkin valmistelussa huomioitiin vahvasti perusoikeuksia, kuten yhdenvertaisuutta ja yksityiselämän suojaa. Vaikka perustuslakivaliokunta otti kannan, että vanhemmuuslakia ei tarvitse käsitellä erikseen perustuslakivaliokunnassa, vaan se voidaan käsitellä tavallisen lainsäätämisyjärjestyksen mukaisesti¹¹, on perusoikeuksien huomioiminen ja niihin vetoaminen lapsioikeusasioissa hyvin tärkeää.

3.1 Vanhemmuuslainsäädännön historiaa Suomessa

Ennen uutta lakia, vanhemmuuteen liittyvistä asioista säädettiin erillisissä isyys- ja äitiyslajeissa. Suomen ensimmäinen isyyslaki (700/1975) säädettiin vuonna 1975 osana lapsipaketiksi kutsuttua hanketta. Isyyslaki oli hankkeen keskiössä, ja uudessa lainsäädännössä huomioitiin erityisesti lapsen asema ja oikeudellinen yhdenvertaisuus.¹² Vielä 1900-luvun alkupuolella oli tavanomaisinta, että lapsi syntyy avioliitossa oleville vanhemmille, ja avion ulkopuolella syntyneet lapset olivat huonommassa asemassa esimerkiksi elatusvelvollisuuden toteutumisen ja molempien vanhempien hoivan ja huolenpidon näkökulmasta.¹³ 1970-luvulla ei enää

⁶ HE 132/2021 vp, 1.

⁷ Kangas 2023, 31.

⁸ Helin 2016, 7-8.

⁹ Helin 2016, 15.

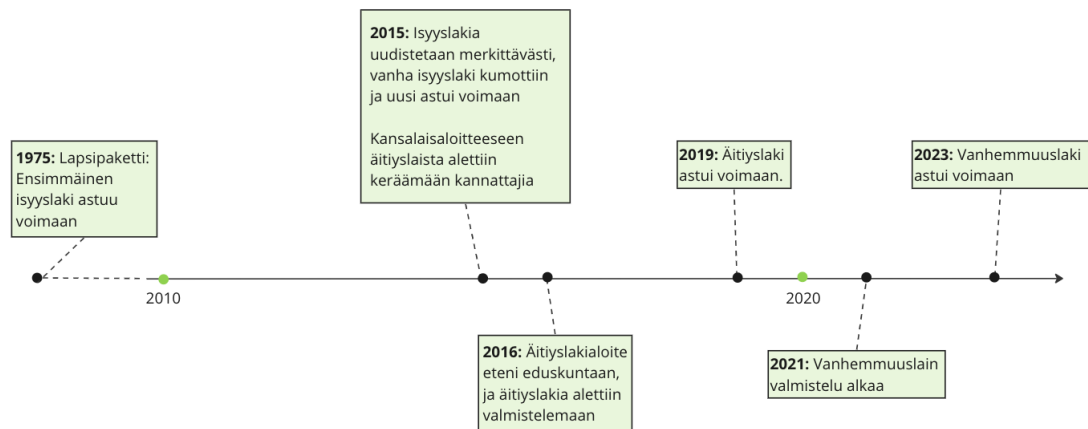
¹⁰ Kangas 2013, 31.

¹¹ PeVL 26/2022, 4.

¹² Helin 2016, 14.

¹³ Helin 2016, 9.

hyväksytty lasten eriävää oikeudellista asemaa, vaan tehtiin isyyslain johdolla muutoksia, jotka asettivat kaikki Suomessa syntyvät ja elävät lapset samalle tasolle.¹⁴ Vanhemmuuslain-säädäntö on 2010-luvun puolivälistä eteenpäin ollut useampanakin vuonna muutoksessa, mitä alla oleva kuvio 1 havainnollistaa.

Kuvio 1: Suomen vanhemmuuslainsäädäntöä aikajanalla.

Isyyslakia uudistettiin merkittävästi vuonna 2015, kun vanha laki kumottiin ja uusi astui voimaan. 2010-luvulla katsottiin, että vanha laki ei enää vastaa modernisoituneen yhteiskunnan tarpeita. Muun muassa avioliittojen yleisyyden väheneminen, geneettisten isyystutkimusten kehittyminen ja Euroopan unioniin liittyminen sekä sen tuomiin kansainvälisiin sopimuksiin sitoutuminen eivät kulkeneet käsi kädessä vanhan lainsäädännön kanssa.¹⁵ Lakiuudistuksen tärkeimpänä tavoitteena kuitenkin säilyi tarve vahvistaa lapsen edun toteutumista ja asemaa vanhemmuusasioissa entisestään.¹⁶

Ennen vanhemmuuslakia oli voimassa äitiyslaki (253/2018). Laki sai alkunsa kansalaisaloitteesta¹⁷, joka perustuu oikeusministeriön alla toimineen äitiyslakityöryhmän lakiehdotukseen.¹⁸ Ehdotuksessa todetaan, ettei lainsäädännössä sillä hetkellä ollut säännöksiä äitiyden määräytymisestä.¹⁹ Määräytymisessä noudatettiin yleistä periaatetta, jonka mukaan lapsen synnyttänyt henkilö on lapsen äiti, mutta äitiyslain myötä tämä periaate kirjattiin virallisesti

¹⁴ Helin 2016, 14.

¹⁵ HE 91/2014 vp, 4.

¹⁶ HE 91/2014 vp, 17.

¹⁷ KAA 3/2016 vp, 2.

¹⁸ OM:ML 50/2014, 7.

¹⁹ OM:ML 50/2014, 12.

lain toiseen pykälään. Lisäksi ehdotusta perusteltiin siten, että se asettaisi naisparit parempaan asemaan lapsen vanhempina. Ennen äitiyslakia naisparin ei-synnyttänyt kumppani pystyi tulemaan lapsen vanhemmaksi vain tekemällä perheen sisäisen adoption, ja tämäkin oli mahdollista vain, jos pari oli rekisteröidyssä parisuhteessa.²⁰ Äitiyslakiehdotusta perusteltiin erityisesti lapsen edun näkökulmasta. Perheen sisäisen adoption todetaan olevan työläs ja aikaa vievä prosessi, joka pitkittää lapsen oikeudellisen vanhemman vahvistamista. Ongelmia aiheuttivat tilanteet, joissa lapsen synnyttänyt äiti menehtyi esimerkiksi synnytyksen yhteydessä ennen perheen sisäistä adoptiota.²¹ Äitiyslailla siis korjattiin silloisen lainsäädännön ongelmakohtia, ja laki lisäsi lasten juridisen aseman tasavertaisuutta ja samaa sukupuolta olevien parien yhdenvertaisuutta vanhemmuusasioissa suhteessa eri sukupuolta oleviin pareihin.

3.2 Yhdistyneiden kansakuntien ja Euroopan unionin vanhemmuuslainsäädäntö

Yhdistyneet kansakunnat (myöh. YK) on vuonna 1945 perustettu maailmanlaajuinen yhteisö, jonka päämääränä on ylläpitää kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta, kehittää kansakuntien välisiä suhteita sekä tehdä yhteistyötä sen eteen, että maailmanlaajuiset taloudelliset, sosiaaliset ja humanitääriset ongelmatilanteet ratkaistaan ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan.²² YK on julistanut ihmisoikeuksien yleismaallisen julistuksen vuonna 1948, joka on edelleen voimassa, ja jota myös Suomi on sitoutunut noudattamaan. Julistuksen 1 ja 2 artikla vahvistavat sen, että jokainen ihminen syntyy vapaana ja tasavertaisena arvoltaan ja oikeuksiltaan, ja jokainen on oikeutettu julistuksessa todettuihin oikeuksiin ja vapauksiin. Suoremmin vanhemmuuslainsäädäntöön liittyy julistuksen 25 artikla, jonka mukaan jokaisella on oikeus elintäsoon, jolla kykenee turvaamaan oman ja perheensä terveyden ja hyvinvoinnin, sekä välttämättömät tarpeet ja huollon niiden toteutumiseksi. Lisäksi 25 artiklan 2 kohdan mukaan äidit ja lapset on oikeutettu erityiseen huoltoon ja apuun, eikä lasten saama yhteiskunnan suoja saa riippua siitä, onko lapsi syntynyt avioliitossa vai sen ulkopuolella.

YK on ihmisoikeuksien julistuksen lisäksi julistanut lasten oikeuksien puolesta vuonna 1989 allekirjoitetussa yleissopimuksessa lapsen oikeuksista, joka tuli voimaan Suomen lainsäädäntöön vuonna 1991. Sopimuksen 2 artikla velvoittaa, että sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat sopimuksessa kirjatut oikeudet jokaiselle lapselle ilman minkäänlaista syrjintää tai epätasavertaisuutta. Lapsen etu on 3 artiklan mukaan otettava huomioon kaikissa lasta koskevissa asioissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, hallintoviranomaisten, tuomioistuinten tai muiden viranomaisten toiminnassa. Sopimuksen 7 ja 9 artikla määräävät, että lapsella on aina oikeus

²⁰ OM:ML 50/2014, 12.

²¹ OM:ML 50/2014, 12-13.

²² YK:n peruskirja 2015, 4.

tuntee ja ylläpitää suhteita vanhempiinsa, pois lukien tilanteet, joissa se on lapsen edun vastaista. Lapselle on taattu 12 ja 13 artiklassa oikeus oman mielipiteensä ja ajatustensa esittämiseen kaikissa häntä koskevissa asioissa lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Sopimuksen 18 artikla säättää, että sopimusvaltioiden on parhaansa mukaan taattava sen periaatteen noudattaminen, että lapsen vanhemmat yhteisesti vastaavat lapsen kasvatuksesta, ja että vanhemmilla tai muilla laillisilla holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kehityksestä siten, että lapsen etu toteutuu.

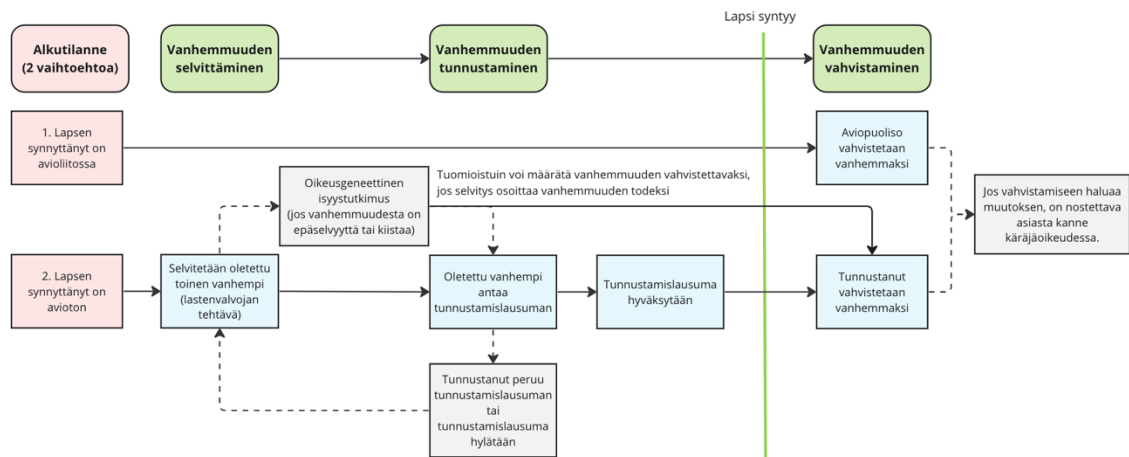
Euroopan unionin (myöh. EU) keskeisimpään lainsäädäntöön kuuluu Euroopan unionista tehty sopimus (SEU), joka on kuin EU:n perustuslaki. Perhe- ja vanhemmuuslainsäädännön näkökulmasta SEU:n 3 artiklan 5 kohta on keskeinen, sillä se määrää, että unioni vaalii ja puolustaa arvojaan ja etujaan kansainvälisissä suhteissaan ja edistää kansalaistensa suojelua. Unioni kohdistaa suojelua erityisesti lasten oikeuksiin. EU on säätänyt arvojensa ja sääntöjensä mukaisen perusoikeuskirjan, josta on Lissabonin sopimuksen astuessa voimaan vuonna 2009 tullut unionin perussopimusten rinnalle merkittävä säännöskokoelma, jota kaikkien jäsenmaiden on noudatettava.²³ Perusoikeuskirjan kolmannen luvun 24 artikla koskee lapsen oikeuksia, ja sen ensimmäisen kohdan mukaan lapsella on oikeus huolenpitoon ja suojeluun, ja hänen mielipiteensä on otettava huomioon häntä koskevissa asioissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden. Artiklan 24 toisen kohdan mukaan lasta koskevissa asioissa viranomaisten tai yksityisten laitosten toimissa on aina huomioitava lapsen etu. Kolmas kohta turvaa jokaisen lapsen oikeuden tavata ja ylläpitää henkilökohtaisia suhteita vanhempiinsa, kunhan se ei ole lapsen edun ja turvallisuuden vastaista.

Euroopan uudistettu sosiaalinen peruskirja on tullut Suomessa voimaan vuonna 2002, kun laki uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (78/2002) ja sen perusteella annettu asetus (80/2002) lisättiin lainsäädäntöön. Sosiaalisen peruskirjan 16 artiklassa määrätään, että sopimusvaltion on turvattava ja edistettävä perheiden taloudellista, oikeudellista ja sosiaalista suojelua. Lasten ja nuorten oikeus samanlaiseen suojeluun vahvistetaan 17 artiklassa, jonka lisäksi sen 1 kohta velvoittaa varmistamaan, että lapset ja nuoret saavat tarvitsemansa huolenpidon, tuen, kasvatuksen sekä koulutuksen.

²³ Perusoikeuskirjan oikeudellinen sitovuus ja sen asema perussopimusten kaltaisena vahvistettiin Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 6 artiklan 1 kohdassa. SEU muutettiin nykyiseen muotoonsa Lissabonin sopimuksella, joka astui voimaan 1.12.2009.

4 Vanhemmuuslain sisältö ja sen tuomat muutokset lainsäädäntöön

Tämän luvun alaluvuissa käsitellään koko vanhemmuuslaki läpi luku kerrallaan. Lastenvalvojan rooli on otettu käsittelyyn omana alalukuna 4.2, sillä lastenvalvojan työ on keskeisessä osassa vanhemmuuslainsäädäntöä, ja työtehtävät muuttuivat uuden lainsäädännön myötä. Kuviossa 2 esitetään vanhemmuusprosessin eteneminen sen vanhemman osalta, joka ei ole lasta synnyttänyt. Vanhemmuuden vahvistamisen prosessiin vaikuttaa eniten se, onko lapsen synnyttänyt osapuoli avioliitossa (kuvio 2: ks. alkutilanne). Jos on, vahvistetaan aviopuoliso automaattisesti syntyneen lapsen vanhemmaksi, mutta jos ei ole, täytyy vanhemmuus selvittää ja tunnustaa erikseen ennen vahvistamista. Vanhemmuuden selvittämisen ja vahvistamisen välillä voi olla useita välivaiheita, joita avataan tarkemmin tämän luvun myöhemmissä alaluvuissa.

Kuvio 2 Vanhemmuuden vahvistamisen vaiheet tilanteissa, joissa lapsen synnyttänyt on avioliitossa tai avioton.

Kuviossa on oletettu, että tunnustaminen tapahtuu ennen lapsen syntymää, sillä se on mahdollista vanhemmuuslain 19 §:n mukaan, jos oikeusgeneettistä isyystutkimusta ei tarvitse suorittaa. Lapsen tunnustaminen ennen syntymää on myös yleistä Suomessa, sillä esimerkiksi vuonna 2022 isyys tunnustettiin ennen syntymää 86 %:lle syntyneistä lapsista²⁴. Lapsen voi kuitenkin tunnustaa myös syntymän jälkeen, ja näin on tehtävä esimerkiksi tilanteessa, jossa täytyy toteuttaa oikeusgeneettinen isyystutkimus, sillä tutkimusta varten on oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 4 §:n perusteella saatava näyte isäoletetun lisäksi syntyneeltä lapselta.

Tämän kappaleen alaluvuissa mainitaan useaan otteeseen Suomen Digi- ja väestötietovirasto, eli lyhennettynä DVV. Tämän valtion hallinnoiman viraston tarkoitus on edistää yhteiskunnan digitalisaatiota, turvata väestötietojen saatavuus sekä tarjota palveluja liittyen eri

²⁴ Forsell & Forss 2023, 3.

elämäntapahtumiin. DVV:n tehtäviin kuuluu muun muassa siviilivihkimiset, nimen- ja osoitteenmuutokset, holhous- ja edunvalvonta-asiat, sekä tämän opinnäytetyön kannalta oleelliset vanhemmuuden tunnustaminen ja vahvistaminen.²⁵

4.1 Yleiset säännökset

Vanhemmuuslain ensimmäinen luku käsittelee lain yleisiä säännöksiä. Lain 1 §:ssä todetaan, että lakia sovelletaan vanhemmuuden, eli isyyden ja äitiyden toteamiseen, vahvistamiseen ja kumoamiseen. Adoptiota seuraavasta vanhemmuudesta säädetään erillisellä adoptiolalla (22/2012). Lain 2 §:ssä todetaan lapsen äidiksi se, joka lapsen synnyttää ja 3 §:ssä isäksi se, joka on avioliitossa synnyttäneen kanssa. Nämä periaatteet ovat kansainvälisestikin tunnetut *mater est* ja *pater est* -olettamat.²⁶ Isyysolettama pätee 3.2 §:n mukaan myös tilanteissa, joissa aviomies menehtyy ennen syntymää, mutta lapsi on ehditty siittää ennen kuolemaa.

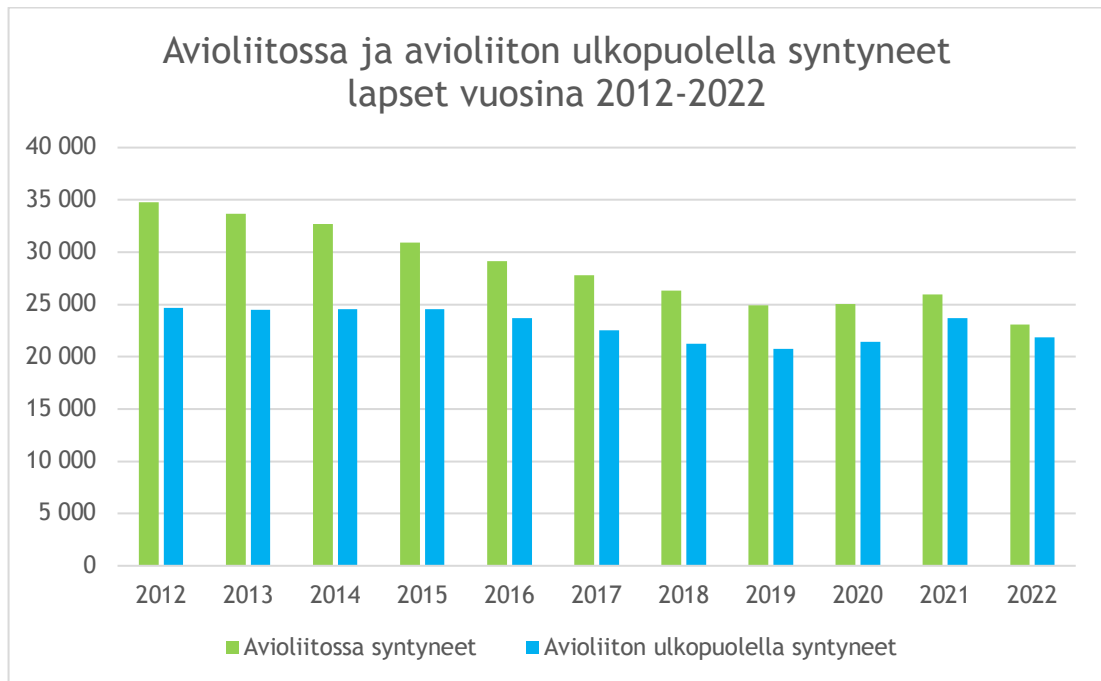
Lapsen äidin selvittämisen äitiysolettaman mukaisesti on jo äitiyslain valmisteluvaiheessa katsottu tuottavan käytännössä hyvin harvoin ongelmatilanteita²⁷. Sen sijaan isyysolettaman noudattaminen ei aina johda oikeaan tai haluttuun lopputulokseen, sillä moni äideistä ei ole naimisissa, tai äidin kanssa naimisissa oleva mies ei välttämättä ole lapsen isä. Avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten prosentuaalinen määrä suhteessa avioliiton sisällä syntyneisiin on kasvussa. Esimerkiksi vuonna 2012 avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä oli 41,5 % kaikista elävänä syntyneistä lapsista, ja kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 2022 luku oli 48,6 %.²⁸ Kuvio 3 havainnollistaa, että avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä ei ole kasvanut, sillä syntyneiden lasten määrä kokonaisuudessaan on vähentynyt. Prosentuaalinen osuus kaikista elävänä syntyneistä lapsista on kuitenkin merkittävästi suurempi vuonna 2022 kuin 2012, ja luvuissa on havaittavissa selkeä noususuuntainen trendi.

²⁵ Digi- ja väestötietovirasto 2024, tietoa virastosta.

²⁶ Kangas 2023, 46 ja 41.

²⁷ OM:ML 50/2014, 12.

²⁸ Tilastokeskus 2023, Elävänä syntyneet äidin avioisuuden mukaan vuosina 2012-2022.

Kuvio 3 Avioliitossa sekä avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä vuosina 2012-2022.

Jos lapsi ei synny avioliitossa olevalle parille, voidaan isäksi vahvistaa 4 §:n mukaan Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä joko se henkilö, joka on siittänyt lapsen tai se, jonka siittiöitä on käytetty äidin hedelmöittämiseen lapsen syntyessä tämän tuloksena. Hedelmöityshoidoissa voidaan käyttää myös muun henkilön siittiöitä, jolloin isäksi vahvistetaan se, joka on lapsen äidin kanssa yhteisymmärryksessä suostunut hoitoihin. Myös naisparin tai lapsen yksin synnyttäneen äidin lapselle voidaan heidän suostumuksellaan vahvistaa isäksi se henkilö, joka on siittiönsä luovuttanut tähän tarkoitukseen ja antanut suostumuksensa isyyden vahvistamiseen. Hedelmöityshoitojen avulla alkunsa saaneelle lapselle voidaan synnyttäneen äidin lisäksi vahvistaa 5 §:n mukaisesti toinen äiti, jos naispari on yhteisymmärryksessä hoitoihin ryhtynyt. Lapsella ei kuitenkaan voi olla 5.2 §:n mukaan kuin korkeintaan kaksi oikeudellista vanhempaa, joten esimerkiksi synnyttäneen äidin lisäksi naisparin toista osapuolta ei voida vahvistaa äidiksi, jos hedelmöityshoitoihin siittiönsä luovuttanut henkilö on vahvistettu isäksi. Hedelmöityshoidoista säädetään tarkemmin hedelmöityshoidoista annetussa laissa (1237/2006).

4.2 Lastenvalvojan rooli

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 6 § määrittää, että jokaisen hyvinvointialueen asukkaan on saatava sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta. Lastenvalvojan palvelut ovat yksi sosiaalihuollon tarjoamista palveluista. Lastenvalvojan työtehtävä vaatii oikeanlaisen koulutuksen, ammatillisen pätevyyden sekä valmiuksia, joista säädetään laissa sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015).

Lastenvalvojalla on tärkeä rooli erityisesti vanhemmuutta selvittäessä ja vahvistaessa. Vanhemmuuslain 8 §:ssä säädetään, että vanhemmuuden selvittäjänä toimii lastenvalvoja, joka työskentelee sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsen synnyttäneen äidin kotikunta sijaitsee. Kun lastenvalvoja saa tiedon alle 18-vuotiaasta lapsesta, jonka vanhemman vanhemmuus tulisi selvittää, järjestää lastenvalvoja lain 9 §:n mukaan neuvottelun. Neuvottelussa keskustellaan vanhemmuuden selvittämisestä vähintään lapsen synnyttäneen vanhemman ja 15-vuotta täyttäneen lapsen kanssa. Neuvotteluun osallistuu myös mahdollisuuksien mukaan se, jota lapsen toiseksi vanhemmaksi oletetaan. Vanhemmuuslain 10 §:ssä säädetään, että neuvottelun pääasiallinen tavoite on kerätä tarpeellisia tietoja vanhemmuuden selvittämiseksi. Lastenvalvojan tulee neuvottelun alussa selostaa osapuolille vanhemmuuden selvittämisen ja tunnustamisen prosessi sekä vahvistamisen oikeusvaikutukset.

Oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tilaaminen kuuluu vanhemmuuslain 12 §:n mukaan lastenvalvojan tehtäviin, jos hän katsoo tutkimuksen tarpeelliseksi tai oletettu isä sitä pyytää. Oikeusgeneettinen isyystutkimus voidaan toteuttaa vain näytteenantajien suostuksesta. Lain 13 § määrää, että lastenvalvojan on selostettava myös oikeusgeneettisen isyystutkimuksen prosessi ja toimenpiteet tutkittavalle ennen tutkimuksen tilausta. Tutkimuksen tulokset lähetetään lastenvalvojalle, jolla on 13.2 §:n mukaan velvollisuus ilmoittaa niistä tutkittavalle viipymättä.

Lastenvalvojalla on vanhemmuuslain 66 §:n mukaan velvollisuus antaa virka-apua pyynnöstä toisen hyvinvointialueen lastenvalvojalle, kun kyseessä on lastenvalvojalle kuuluva tehtävä. Tällöin virka-apua antanut lastenvalvoja on myös velvollinen edustamaan toista lastenvalvojaa, jos hänen käsittelemäänsä asiaa käsitellään tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa.

Uuden vanhemmuuslain voimaantulo muutti lastenvalvojan työtä. Muutoksista huomattavin oli se, että lastenvalvojan ei tule enää hoitaa vanhemmuuden selvittämistä, jos vanhemmuuden tunnustaminen tapahtuu ennen lapsen syntymää äitiysneuvolassa.²⁹ Vanhemmuuden tunnustamista käsitellään lisää luvussa 3.4. Tämän muutoksen on arvioitu vähentävän lastenvalvojalle ohjautuvien vanhemmuuden selvitystapausten määrää, sillä esimerkiksi vuonna 2019 noin 83 % vanhemmuuden tunnustuksista annettiin äitiysneuvolassa ennen lapsen syntymää.³⁰ Kuitenkin sellaiset tapaukset, joissa vanhemmuudesta syntyy epäselvyyttä tai riitaa ohjautuvat edelleen lastenvalvojan käsittelyyn.³¹

²⁹ HE 132/2021 vp, 26.

³⁰ HE 132/2021 vp, 26.

³¹ HE 132/2021 vp, 26.

4.3 Vanhemmuuden selvittäminen

Vanhemmuuslain toinen luku käsittelee vanhemmuuden selvittämistä. Lain 6 §:n ensimmäisen momentin mukaan selvittämällä tarkoitetaan tiedonhankinnan toimenpiteitä, joiden perusteella lapselle voidaan vahvistaa toinen vanhempi, eli isä tai toinen äiti. Vanhemmuuden selvittäminen kuuluu 8 §:n mukaan lastenvalvojan tehtäviin. Selvittämisen apuna voidaan käyttää oikeusgeneettistä isyystutkimusta, joka aloitetaan lain 7 §:n mukaan lapsen syntymän jälkeen. Jos näytön saaminen vanhemmuudesta vaarantuisi, voidaan selvitys aloittaa jo ennen lapsen syntymää. Tällainen tilanne voi tulla eteen, jos lapsen isäoletettu on vakavasti sairas tai esimerkiksi lähdössä tai muuttamassa ulkomaille.³² Lain 7.2 §:ssä todetaan, että tilanteessa, jossa lapsi kuolee ennen vanhemmuuden selvittämisen toimittamista, selvittäminen keskeytyy.

Vanhemmuuden selvittämisen keskeyttäminen on mahdollista 14 §:n mukaan, jos yli 15-vuotias lapsi niin vaatii. Keskeytys on mahdollinen myös, jos lastenvalvoja niin päättää, ja päätöksen tekeminen on oikeutettua neljässä tilanteessa. Ensimmäinen on silloin, kun tietoja ei ole tarpeeksi vanhemmuuden selvittämiseksi. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun synnyttänyt vanhempi ei kykene yksilöimään toista vanhempaa tarpeeksi tarkasti, jotta lastenvalvoja voisi häneen ottaa yhteyttä.³³ Voi olla myös, että lapsesta ei ole saatu näytettä ja oikeusgeneettistä isyystutkimusta ei ole voitu tehdä. Lapsen synnyttäneellä vanhemmalla on lapsen huoltajana oikeus kieltää näytteenotto lapseltaan, jolloin oikeusgeneettistä isyystutkimusta ei voida suorittaa.³⁴ Päätös on oikeutettu myös, jos lapsi on syntynyt hedelmöityshoitojen tuloksena yksin hoitoa hakeneelle äidille, ja siittiöiden luovuttaja ei ole suostunut isyyteen. Kun nainen hakee hedelmöityshoitolaik mukaisesti toteutettua hedelmöityshoitoa yksin, ei isyyden selvittäminen ole mahdollista luovuttajan kieltäytyttyä isyydestä.³⁵ Viimeisimpänä keskeytys on mahdollinen, jos kukaan ei ole tunnustanut lasta, ja on syy olettaa, ettei vanhemmuuden selvittäminen olisi lapsen edun mukaista. Jos lapsi on saanut alkunsa esimerkiksi raiskauksen tai inestien seurauksena, voidaan katsoa, että toisen vanhemman selvittämisen keskeyttäminen on lapsen kannalta parempi vaihtoehto, koska tilanne saattaa olla lapsen synnyttäjän terveyden ja turvallisuuden kannalta hankala. Lapsen hyvinvointi ja hoito saattaisi kärsiä, jos synnyttänyt vanhempi pakotettaisiin läpikäymään uudelleen hankalia ja traumaattisia kokemuksia toisen vanhemman selvittämiseksi.³⁶

Vanhemmuuslain 15 §:n mukaan vanhemmuuden selvittämisestä on laadittava pöytäkirja, johon merkitään kaikki välttämättömät tiedot vanhemmuutta vahvistaessa tai kumotessa.

³² HE 132/2021 vp, 48.

³³ HE 132/2021 vp, 52.

³⁴ HE 132/2021 vp, 53.

³⁵ HE 132/2021 vp, 53.

³⁶ HE 132/2021 vp, 53.

Pöytäkirjalle on laadittu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toimesta valmis lomakepohja, jotta pöytäkirjat olisivat yhdenmukaisia ja samansisältöisiä.³⁷ Selvitetty vanhemmuus tunnustetaan lain 16 §:n mukaan tunnustamistilaisuudessa, mutta jos oletettu vanhempi ei tunnusta vanhemmuuttaan alle 18-vuotiaaseen lapseen, on lastenvalvojalla velvollisuus nostaa asiasta kanne vanhemmuuden vahvistamiseksi.

4.4 Vanhemmuuden tunnustaminen

Vanhemmuuslain kolmas luku käsittelee vanhemmuuden selvittämistä usein seuraavaa prosessia, eli vanhemmuuden tunnustamista. Lain 18 §:ssä vahvistetaan, että lapsella ei voi nykyisen lainsäädännön puitteissa olla enempää kuin kaksi oikeudellista vanhempaa. Vanhemmuus voidaan 19 §:n mukaan tunnustaa jo ennen lapsen syntymää antamalla tunnustamislausuma. Lausuma on annettava henkilökohtaisesti sekä synnyttäneen äidin läsnä ollessa kättilölle tai terveydenhoitajalle siinä terveyskeskuksessa, jossa raskausajan neuvolapalveluita on annettu. Tunnustamislausuma ennen lapsen syntymää voidaan antaa myös lastenvalvojalle. Lain 19 §:ssä todetaan myös tilanteet, jolloin tunnustamista ei voida hyväksyä. Näin toimitaan, jos synnyttävä vanhempi vastustaa tunnustamista, tunnustajan tai synnyttävän vanhemman henkilöllisyydestä ei ole täyttä varmuutta, on epäily siitä, että tunnustajaa ei voida vahvistaa lapsen vanhemmaksi tai on epäily siitä, että tunnustaja tai synnyttävä vanhempi ei kykene ymmärtämään tunnustamisen merkitystä esimerkiksi kielitaitonsa tai mielentilansa vuoksi. Etukäteen annettu tunnustus voidaan lain 20 §:n mukaisesti perua tai kiistää, jos tunnustanut ilmoittaa peruuttamisesta Digi- ja väestötietovirastolle (myöh. DVV) ennen lapsen syntymää, tai jos synnyttävä äiti tai se, joka katsoo olevansa lapsen vanhempi tunnustajan sijaan ilmoittaa käsityksensä siitä, että vanhemmuus tulisi selvittää uudelleen.

Vanhemmuus voidaan tunnustaa 21 §:n mukaan myös lapsen syntymän jälkeen. Henkilö voi tunnustaa isyyden tai äitiyden henkilökohtaisesti tunnustuksen vastaanottajalle, eli yleensä lastenvalvojalle. Tunnustuksen voi vastaanottaa myös henkikirjoittaja tai julkinen notaari, ja tällöin tunnustuksesta laadittu asiakirja on toimitettava pikimmiten lastenvalvojalle. Asiakirja on 25 §:n mukaan päivättävä ja siihen on merkittävä lapsen, lapsen synnyttäneen vanhemman sekä tunnustajan henkilö- ja yhteystiedot. Asiakirjan allekirjoittaa tunnustaja sekä tunnustamisen vastaanottaja. Tunnustamisasiakirja sekä vanhemmuuden selvittämisen pöytäkirja liitteen toimitetaan 26 §:n mukaan DVV:lle lastenvalvojan toimesta.

Vanhemmuuslain 22 §:n mukaan tunnustaminen tulee erikseen hyväksyä. Hyväksyntä on saatava aina lapsen synnyttäneeltä vanhemmalta, sekä hänen aviomieheltään synnyttäneen

³⁷ HE 132/2021 vp, 54.

ollessa naimisissa. Lisäksi 15-vuotta täyttäneeltä lapselta on saatava hyväksyntä, jos hänen vanhemmaksensa ollaan tunnustautumassa. Tunnustamiseen liittyen lastenvalvojan on varattava lisäksi lain 23 §:n mukaan kuuleminen seuraaville henkilöille: synnyttäneelle äidille, joka ei ole hyväksynyt tunnustamista, lapsen huoltajalle ja tunnustajan huoltajalle, jos tunnustaja on alle 18-vuotias. Kuuleminen on mahdollista toteuttaa myös muille henkilöille, jos lastenvalvoja katsoo sen tunnustamisen kannalta tarpeelliseksi.

4.5 Vanhemmuuden vahvistaminen ja vahvistamista koskeva oikeudenkäynti

Vanhemmuuden selvittämisen ja tunnustamisen jälkeen vanhemmuus on vahvistettava. Vanhemmuuslaissa vahvistamista käsitellään luvuissa 4 ja 5, ja luvussa 6 vahvistamiseen liittyvää mahdollista oikeudenkäyntiä. Neljännessä luvussa säädetään oikeudenomistajien suostumuksesta vanhemmuuden vahvistamiseen, ja se koskee tilanteita, joissa lapsen tunnustettava ja vahvistettava vanhempi on menehtynyt. Tällöin vainaja ei voi itse tunnustaa vanhemmuuttaan, vaan 27 §:n johdosta vainajan oikeudenomistajat voivat antaa suostumuksen vanhemmuuden vahvistamiseksi ilman oikeudenkäyntiä. Isyyteen voidaan antaa suostumus oikeusgeneettisen isyystutkimuksen ja äitiyteen hedelmöityshoitotodistuksen perusteella. Oikeudenomistajien suostumuksesta on 28 §:n mukaan laadittava asiakirja, joka toimitetaan DVV:lle.

Lain 5 luvussa säädetään Digi- ja väestötietoviraston roolista vanhemmuuden vahvistuksessa. Vanhemmuus vahvistetaan 29 §:n mukaan DVV:ssä tunnustamisen perusteella, jos vanhemmuus on tunnustettu lain mukaisesti, vanhemmuudesta ei ole epäilystä, ja vahvistamiseen on oikeudenomistajien lupa tilanteessa, jossa vahvistettava vanhempi olisi kuollut. Lain 30 § eritellään, että Ahvenanmaalla DVV:n tilalla tehtävän hoitaa Ahvenanmaan valtionvirasto.

Jos vahvistamista koskevat asiakirjat ovat jollain tavalla puutteellisia tai vanhemmuuden selvitys ei ole ollut tarpeeksi kattava, voi DVV 31 §:n nojalla pyytää lastenvalvojaa tekemään lisäselvitystä. DVV siirtää tunnustamisasiakirjat lastenvalvojan käsiteltäväksi, jos vanhemmuus on tunnustettu ennen syntymää, mutta ilmoitus asiasta ei ole tavoittanut DVV:tä kahden kuukauden kuluessa lapsen syntymästä. Näin vältetään siltä, että esimerkiksi raskauden keskenmenon tapahtuessa tunnustaminen jäisi avoimeksi tapaukseksi DVV:lle.³⁸ Koska vanhemmuuslain 20 §:ssä säädetään, että vanhemmalla on oikeus perua tunnustuksensa kirjallisella ilmoituksella ennen lapsen syntymää, on 31 §:ssä määrätty, että DVV:n vastaanottaessa perumisilmoituksen, on vahvistaminen keskeytettävä ja sen on rauettava, ja osapuolille on ilmoitettava asiasta.

³⁸ HE 132/2021 vp, 67.

Lain 31 §:n 4 momentissa säädetään, että DVV:n antamaan vahvistuspäätökseen ei voida haakea muutosta valittamalla, vaan asiasta on nostettava kanne käräjäoikeudessa, jos kanne-oikeus on olemassa. Kanne voidaan nostaa 32 §:n mukaan isäoletettua vastaan isyyden vahvistamiseksi, jos lapselle ei ole vahvistettu toista vanhempaa. Myös sillä, joka katsoo olevansa lapsen isä, on oikeus nostaa kanne isyyden vahvistamiseksi, jos lastenvalvoja on keskeyttänyt isyyden selvittämisen lapsesta otettavan oikeusgeneettisen isyystutkimuksen puuttuessa tai jos DVV ei ole vahvistanut isyyttä, lukuun ottamatta tilanteita, joissa isyyttä ei ole hyväksytty. Jos lapselle ei ole vahvistettu toista vanhempaa, voi 33 §:n mukaan myös äitioletettu nostaa kanteen äitiyden vahvistamiseksi. Jos oletettu isä tai äiti menehtyy kanteen ollessa vireillä, heidän oikeudenomistajansa jatkavat asian hoitoa. Kanneoikeutta on 34 §:ssä rajoitettu siten, että lapsen täytettyä 15 vuotta, on hänellä oikeus vastustaa kanteen nostoa, jolloin asiaa ei käsitellä. Jos lapsi on kuollut, ei kanteen voi panna vireille tai käsittelyä jatkaa. Kun DVV:n tai lastenvalvojan päätös vanhemmuuden vahvistamisesta tulee, on vanhempioletoilla viisi vuotta aikaa nostaa kanne.

Lapsen puhevalta on määritelty oikeudenkäymiskaaressa (4/1734) 12 luvun 1 §:ssä ja sillä tarkoitetaan sitä, että lapsen ollessa alaikäisenä vajaavaltainen oikeudenkäynnissä, voi alaikäisen puhevaltaa käyttää esimerkiksi tämän huoltaja tai muu laillinen edustaja. Vanhemmuuslain 35 § määrää alle 15-vuotiaan lapsen puhevallan vanhemmuutta selvittäneelle lastenvalvojalle tai lapsen huoltajalle. Jos lastenvalvoja ja huoltaja ovat erimielisiä jostakin kanteen asiasta, noudatetaan lastenvalvojan mielipidettä.

Lain 36 §:n mukaan lapsen vaatiessa isyyden tai äitiyden vahvistamista, on isä- tai äitioletettu kanteen vastaaja. Jos oletettuja on useampi, voidaan heidät kaikki haastaa vastaajiksi samaan oikeudenkäyntiin. Kanteen voi nostaa myös isä- tai äitioletettu, jolloin vastaajana on lapsi ja halutessa myös ne, jotka kantajan lisäksi voivat olla oletettuja vanhempia lapselle. Jos isyys on selvitetty oikeusgeneettisellä isyystutkimuksella siten, että henkilö ei voi olla lapsen isä, ei häntä voi 36 §:n 5 momentin mukaan haastaa kanteen vastaajaksi. Kantajan on liitettävä 38 §:n mukaisesti haastehakemukseen vanhemmuuden selvittämisestä laadittu pöytäkirja, ja tuomioistuimen on annettava haaste tiedoksi kuten oikeudenkäymiskaaressa säädetään ja oikeuspaikka määräytyy saman lain mukaisesti. Jos kanne on nostettu useaa henkilöä vastaan, voi kantaja 40 §:n mukaisesti peruuttaa kanteen jonkun vastaajan osalta tämän henkilön ja tuomioistuimen hyväksynnällä. Tuomioistuin voi peruuttaa kanteen sellaisten vastaajien osalta, jotka on oikeusgeneettisellä isyystutkimuksella todettu, että he eivät voi olla lapsen vanhempia.

4.6 Vanhemmuuden kumoaminen

Vanhemmuus on mahdollista kumota sen vahvistamisen jälkeen. Vanhemmuuslain 43 § oikeuttaa isyyden kumoamisen tuomioistuimen päätöksellä, jos todetaan esimerkiksi oikeusgeneettisellä isyytustutkimuksella, ettei isäksi vahvistettu ole lapsen isä. Äitiys voidaan 44 §:n mukaan kumota, jos on selvitetty, ettei äidiksi vahvistettu ole lapsen äiti. Vanhemmuuden voi tuomioistuimen lisäksi kumota Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä 45 §:n mukaisesti, jos kumotaan aviopuolison vanhemmuus toisen henkilön vanhemmuuden vahvistamiseksi. Tällöin lapsen synnyttäneen ja toisen vanhemman on yhdessä pyydettävä kumoamista DVV:ltä hakemuksella vuoden sisällä lapsen syntymästä.

Vanhemmuuslain 46 § ja 47 § määrittelevät, että käräjäoikeudessa voi nostaa kanteen vanhemmuuden kumoamisesta joko lapsen, lapsen synnyttäneen äidin tai vanhemmaksi vahvistetun henkilön toimesta. Lapsen kanneoikeutta voi kuitenkin käyttää vain 15 vuotta täyttänyt lapsi, tätä nuoremman tai muulla tavalla vajaavaltaisen lapsen kanneasiaa voidaan 48 §:n mukaan määrätä hoitamaan edunvalvoja. Jos lapsi on syntynyt äidin ollessa avioliitossa, mutta toinen henkilö kuin aviopuoliso katsoo olevansa lapsen vanhempi, voi hän nostaa kanteen aviopuolison vanhemmuuden kumoamiseksi, jos synnyttänyt vanhempi ja aviopuoliso ovat asuneet erillään lapsen syntymän aikaan, jos kantaja on asunut synnyttäneen äidin kanssa syntymän aikaan ja osallistunut lapsen hoitoon tai jos tuomioistuin muusta syystä arvioi kanteen noston lapsen etua ajavaksi. Jos taas aviomies on tunnustanut lapsen vanhemmuuden, vaikka tunnustamishetkellä tietäisi, että lapsi ei ole hänen, ei hänellä vahvistamisen jälkeen ole enää oikeutta nostaa kannetta.

Lain 49 §:ssä säädetään, että kannetta kumoamisesta ei voi panna vireille, jos lapsi on kuollut. Kannetta ei voi myöskään panna vireille kuolleen asianosaisen puolesta, ellei kyseessä ole 50 §:n 3 momentin kaltainen tilanne, jossa henkilö on kuollut kanteen nostamisen voimassaoloaikana. Tällöin eloon jääneellä puolisoilla tai kuolleen henkilön perillisillä on oikeus saattaa vanhemmuuden kumoamiskanne vireille vuoden kuluessa kuolemasta. Kanteen nostamisen määräaika on 50 §:n mukaan kaksi vuotta lapsen syntymästä. Kanne voidaan tutkia vielä määräajan päättymisen jälkeen, mutta vain jos kantajalla oli jokin laillinen este tai muu painava syy kanteen myöhäiseen nostamiseen.

4.7 Kansainvälisen oikeuden alaan kuuluvat säännökset

Vanhemmuuslain 8 luku säätelee niistä tilanteista, jolloin lapsen vanhemmuudesta säätäminen kuuluu Suomen lainsäädännön piiriin. Lain 54 §:n mukaan äitiys määräytyy Suomen lain mukaan silloin, kun äidin asuinpaikka syntymän aikaan tai sitä edeltäneen vuoden ajan on Suomessa. Tämä pätee myös tilanteissa, joissa äidillä ei ole asuinpaikkaa missään valtiossa, vaan

hän on Suomessa oleskeluvalla tai turvapaikanhakijana. Muussa tapauksessa noudatetaan sen valtion lainsäädäntöä, jossa äiti asuu, oleskelee tai on turvapaikanhakijana. Se, minkä valtion lainsäädäntöä noudatetaan, riippuu aina lapsen synnyttäneen vanhemman tilanteesta, eli myös isyys määräytyy 55 §:n mukaan samoin kriteerein kuin äitiys. Jos lapsella kuitenkin on syntymän aikaan läheisempi yhteys johonkin muuhun kuin edellä mainitusti määräytyvään valtioon, isyyden määräytymiseen sovelletaan kyseisen valtion lainsäädäntöä. Tilanne on hyvin harvinainen, mutta näin voidaan toimia esimerkiksi tilanteessa, jossa raskaana oleva äiti on asettunut raskauden aikana yksin Suomeen, ja menehtyy synnytyksen yhteydessä. Tällöin voidaan katsoa, että lapsella on vahvempi side toiseen valtioon, johon lapsen isäoletettu jäi.³⁹

Suomen viranomaiset ovat lain 56 §:n mukaisesti toimivaltaisia vanhemmuusasioissa, jos lapsi tai oikeudenkäyntiin vanhemmuusasiasta haastettu vastaaja asuu, oleskelee tai on turvapaikanhakijana Suomessa tai jos asiaa ei voida ratkaista vieraassa valtiossa, jossa lapsella tai vastaajalla on asuinpaikka ja asian ratkomiselle Suomessa on erityinen syy. Jos vanhemmuusasiaa käsitellään vieraassa valtiossa, mutta asiassa annettava päätös tullaan tunnustamaan Suomessa, on Suomen viranomaisten 57 §:n nojalla keskeytettävä saman, Suomessa myöhemmin tulleen asian käsittely ja odotettava vieraan valtion päätöstä. Vanhemmuuslain 58 § velvoittaa, että Suomessa vanhemmuutta koskevassa asiassa sovelletaan Suomen lakia.

Lain 59 §:n mukaan vieraassa valtiossa annettu päätös, joka on voimassa siinä valtiossa, tunnustetaan Suomessa ilman erillistä vahvistusta. Jos kuitenkin päätöksen antaneen valtion viranomaisten toimivalta ei ole perustunut kenenkään vanhemmuusasian osapuolen asuinpaikkaan, päätös on annettu poisjäänyttä vastaan, eikä poisjääneelle ole annettu haastetta tiedoksi, päätös on ristiriidassa Suomessa annetun vanhemmuutta koskevan päätöksen kanssa, joka on annettu ennen vieraan valtion päätöstä tai jos päätös on vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perusteita, ei vieraassa valtiossa annettua päätöstä tunnusteta. Sellainen päätös, jossa joku muu on lapsen synnyttäneen sijaan vahvistettu lapsen äidiksi, voidaan tunnustaa vain, jos tunnustettu äiti on asunut lapsen syntymän aikaan keskeytyksettä vähintään vuoden siinä valtiossa, missä päätös annetaan tai tunnustetaan. Lain 59 §:n 11 momentin mukaan vieraan valtion antamana päätöksenä pidetään ainoastaan sen valtion tuomioistuimen tai muun viranomaisen päätöstä, joka on vahvistettu tai rekisteröity. Suomessa vieraassa valtiossa annetut päätökset vahvistetaan 60 §:n mukaan Helsingin käräjäoikeudessa, vahvistustilaisuuteen on varattava kuulemismahdollisuus asianosaisille.

³⁹ HE 132/2021 vp, 85.

4.8 Erinäiset säännökset vanhemmuuslaissa ja muissa laeissa sekä voimaantulo

Vanhemmuuslain 63 § määrää lapsen mielipiteen selvittämisestä vanhemmuusasioissa. Sen mukaan alle 15-vuotiaan lapsen etua huomioidessa, täytyy hänen toiveensa ja mielipiteensä selvittää ja ottaa huomioon päätöksenteossa, mikäli lapsen ikä ja kehitystaso sen mahdollistaa. Yli 15-vuotiaan lapsen mielipiteellä on hyvin vahva vaikutus asian ratkomisessa, paitsi jos katsotaan, että hän ei mielenterveyden häiriön tai kehitysvammaisuuden takia ole kykeneväinen ymmärtämään asian ja mielipiteensä merkitystä.

Yleisesti katsotaan, että vanhemmuusasioiden ratkaiseminen on lapsen edun mukaista⁴⁰, jonka takia ne on 65 §:n mukaan käsiteltävä aina kiireellisinä. Lain 64 §:ssä säädetään, että mikäli henkilö missään vaiheessa vanhemmuuden selvittämistä tai tunnustamista on antanut viranomaiselle tietoisesti väärää tietoa, ja väärä tieto johtaa osaltaan vanhemmuuden virheelliseen vahvistamiseen, on henkilö tuomittava sakkoon perättömän lausuman antamisesta vanhemmuuden vahvistamista koskevassa asiassa.

Vanhemmuuden tunnustamiseen ennen syntymää ja sen vahvistamiseen kuuluvien tehtävien hoitamiseen on perustettu ennakkotunnistamisrekistereitä, joista säädetään vanhemmuuslain 67 §:ssä. Rekistereistä Ahvenanmaalla vastaa Ahvenanmaan valtionvirasto, ja muualla Suomessa Digi- ja väestötietovirasto. Rekisteriin saa kerätä vanhemmuuden tunnustajan yksilöinti- ja yhteystiedot, kotikunnan, tunnustamislauseman ja tiedon asiakirjasta, josta henkilöllisyys on todistettu. Samat tiedot sekä syntyvien lasten arvioitun määrän ja syntymisen arvioitun ajankohdan saa kirjata tunnustuksen hyväksyjästä. Lisäksi rekisteriin kirjataan tunnustuksen vastaanottajan nimi, yhteystiedot, tehtävänimike ja organisaation nimi. Tietoja säilytetään rekisterissä, kunnes vanhemmuutta koskeva asia on ratkaistu tai rauennut.

Vanhemmuuslain yhteydessä liutaan muita säännöksiä tehtiin pieniä korjauksia ja lisäyksiä. Vuoteen 2019 asti hedelmöityshoidoista annettu laki (1237/2006, myöh. hedelmöityshoitolaki) tunnisti vain tapaukset, joissa hedelmöityshoitoa annettiin parille, joista toinen on nainen ja toinen mies. Äitiyslain astuessa voimaan hedelmöityshoitolakia muutettiin siten, että myös naispari pystyi hakemaan hoitoja, eikä toista äitiä tarvinnut vahvistaa lapselle enää perheen sisäisen adoption kautta.⁴¹ Tällöin kuitenkin hedelmöityshoitolain 16 § muutettiin säätämään, että naisparin hakiessa hedelmöityshoitoa yhdessä, molemmat heistä vahvistettiin lapsen vanhemmiksi ja hoidoissa voitiin käyttää vain sellaisen luovuttajan siittiötä, joka ei ole suostunut tulemaan vahvistetuksi isäksi hoidon tuloksena syntyneelle lapselle. Uutta vanhemmuuslakia säätäessä vanhemmuuden valinnanvapaus haluttiin kuitenkin palauttaa takaisin naispareille, joten hedelmöityshoitolain 16 §:n 2 momenttia muutettiin siten, että naisparin tai naisen

⁴⁰ HE 132/2021 vp, 94.

⁴¹ LaVM 1/2018, 5.

yksin hakiessa hedelmöityshoitoa, voidaan hoitojen tuloksena syntyneen lapsen isäksi vahvistaa siittiönsä hoitoon luovuttanut mies hänen suostumuksellaan. Nykyään naispari voi siis itse päättää, haluavatko he lapselle vahvistettavan kaksi äitiä, vai synnyttäneen vanhemman äidiksi ja siittiönsä luovuttaneen isäksi.

Lain 71 § säättää, että uutta lakia sovelletaan vanhemmuuteen myös silloin, kun lapsi on syntynyt ennen 1.1.2023. Jos vanhemmuus on tunnustettu ennen uuden lain voimaantuloa, sovelletaan 72 §:n mukaan tunnustamisen jälkeisiin vaiheisiin sitä lainsäädäntöä, joka tunnustuksen aikaan oli voimassa. Sama pätee äitiydestä tai isyydestä nostettujen kanteiden käsitelyssä.

5 Pohjoismainen vanhemmuuslainsäädäntö

Jokaisessa Pohjoismaassa on omat lainsäädäntönsä vanhemmuusasioista. Vapaasti suomennettuna Ruotsissa on käytössä vanhempainkaari eli föräldrabalken (1949:381), Norjassa lapsia ja vanhempia koskeva laki, lyhennettynä lapsilaki eli lov om barn og foreldre tai barnelova (LOV-1981-04-08-7), Tanskassa lapsilaki eli børnelov (LBK nr 772 af 07/08/2019) ja Islannissa lapsilaki eli barnalög (76/2003). Tässä luvussa käytetään tekstin yhtenäisyyden ja selkeyttämisen vuoksi vapaita suomennoksia lakien alkuperäisten nimien sijasta.

Ruotsin vanhempainkaari on tullut voimaan vuonna 1949. Sen 1 luvun 1 §:n mukaan isyys, ja vuodesta 2022 alkaen 1 luvun 9 §:n mukaan ei-synnyttäneen naisen äitiys voidaan vahvistaa suoraan avioliiton perusteella. Jos synnyttänyt ei ole naimisissa, määräytyy vanhemmuus 1 luvun 3 §:n mukaan erillisellä tunnustuksella tai tuomioistuimen päätöksellä. Vanhempainkaarissa ei ole erikseen määrätty lapsen synnyttäneen vanhemman äitiydestä, vaan noudatetaan yleistä mater est -periaatetta. Vanhemmuuden tunnustaminen tulee 1 luvun 4 §:n mukaan tehdä kirjallisesti sosiaalilautakunnalle (socialnämnden) ja se vaatii synnyttäneen vanhemman sekä lautakunnan hyväksynnän, ja lapsen ollessa yli 18-vuotias, myös hänen hyväksyntänsä. Tunnustaminen vaatii yleensä myös henkilökohtaisen käynnin sosiaalilautakunnassa, jotta vanhemmuudesta voidaan olla varmoja. Vanhemmuus voidaan vahvistaa myös tuomioistuimessa 1 luvun 5 §:n perusteella, jos oikeusgeneettinen isyytutkimus osoittaa sen todeksi, on todistettu synnyttäneen vanhemman olleen yhdynnässä oletetun isän kanssa aikaan, joka vastaa ajankohtaa, jolloin lapsi on saanut alkunsa tai on todistettu, että hedelmöityshoidoissa on käytetty oletetun isän siittiöitä. Vahvistettu vanhemmuus voidaan 3 luvun 1 §:n mukaan kumota, jos voidaan todistaa, että avioliiton perusteella vahvistettu vanhempi ei ole lapsen isä.

Norjan lapsilaki on säädetty vuonna 1981. Sen 2 luvun 3, 4 ja 5 §:n mukaan isyys määräytyy samoilla periaatteilla kuin Ruotsissakin, eli avioliiton tai tunnustamisen perusteella, tai

tuomioistuimen päätöksellä. Lapsilain 2 luvun 2 §:ssä määrätään lapsen synnyttänyt henkilö lapsen äidiksi, ja 4a §:n perusteella lapselle voidaan isän sijasta vahvistaa toinen äiti avioliiton, tunnustamisen tai tuomioistuimen päätöksen perusteella. Lapsi tunnustetaan 2 luvun 4 §:n mukaan joko kirjallisesti tai henkilökohtaisesti Norjan työ- ja hyvinvointihallinnolle tai henkilökohtaisesti kättilölle tai lääkärille neuvolassa tai synnytyssairaalassa, tai Norjan kansalliseen henkilötietojärjestelmään⁴². Tunnustuksella on oltava lapsen synnyttäneen äidin hyväksyntä. Vanhemmuudesta päättää tuomioistuin 2 luvun 9 §:n mukaan, jos DNA-näyte osoittaa oletetun henkilön lapsen vanhemmaksi, tai jos vanhemmuus voidaan muutoin todistaa samoilla tavoilla, kuin Ruotsin lainsäädännössä. Lapsi, vahvistettu äiti tai isä tai kolmas osapuoli voi lapsilain 2 luvun 6 §:n mukaan nostaa kanteen vanhemmuuden kumoamiseksi, jos vanhemmuuden todenmukaisuudesta on epäily ja sille on todisteita.

Tanskan nykyinen lapsilaki on astunut voimaan vuonna 2019. Tanskassa isyys määräytyy lain 1, 2 ja 20 §:n mukaan samoilla perusteilla, kuin Ruotsissa ja Norjassa. Tanskan lapsilaissa ei ole erikseen määrätty lapsen synnyttäneen äitiydestä, vaan noudatetaan mater est -periaatetta. Lain 3a §:n mukaan lapselle voidaan vahvistaa toinen äiti avioliiton perusteella. Jos synnyttänyt äiti on saanut hedelmöityshoitoa, rekisteröidään 1a §:n mukaan siittiöiden luovuttaja lapsen isäksi, jos hän niin haluaa. Jos synnyttänyt on naimisissa tai rekisteröidyssä suhteessa naisen kanssa, voidaan nainen vahvistaa toiseksi äidiksi vain hänen itsensä, synnyttäneen äidin ja siittiöiden luovuttajan suostumuksesta. Lapsilain 2 §:n mukaan vanhemmuus tunnustetaan syntymän yhteydessä rekisteröimällä, jos sille on synnyttäneen sekä rekisteröitävän vanhemman kirjallinen hyväksyntä. Isyyden vahvistaminen tuomioistuimen päätöksellä tapahtuu samoilla perusteilla, kuin Ruotsin ja Norjan lainsäädännössä. Vanhemmuus voidaan riitauttaa viranomaisessa vahvistamisen jälkeen lain 20 §:n mukaan, jos on todennäköistä, että muu kuin isäksi vahvistettu on lapsen isä, jos asianomaiset ovat sitä mieltä, että asia on riitautettava, jos rekisteröinnin yhteydessä on tapahtunut virhe, jos rekisteröinnin ja vahvistuksen jälkeen on tullut ilmi uutta tietoa, jonka perusteella lopputulos vanhemmuudesta olisi ollut toinen tai jos riitauttamiselle on muu erityinen syy.

Islannin lapsilaki on tullut voimaan vuonna 2003.⁴³ Lain mukaan isyys määräytyy samalla tavalla kuin Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Tämän lisäksi vuonna 2021 hyväksyttiin lakimuutos, jonka mukaan vanhempien oikeudellinen sukupuoli huomioidaan vanhemmuuden rekisteröinnissä, ja muunsukupuoliset tai muut niin tahtovat henkilöt voidaan rekisteröidä lapsen vanhemmaksi äiti tai isä -merkintöjen sijaan termillä vanhempi (förelldri). Lakimuutoksen

⁴² National Population Register - the Norwegian Tax Administration on järjestelmä, josta löytyy henkilötiedot jokaisesta Norjassa asuvasta tai asuneesta henkilöstä. Järjestelmä on verrattavissa Suomen Digi- ja väestötietovirastoon (DVV).

⁴³ Kielimuurin takia tässä kappaleessa viitataan hallituksen esitykseen eduskunnalle vanhemmuuslaiksi (HE 132/2021) kappaleeseen 5.2.4.

myötä lapsen synnyttänyt on lapsen äiti tai isä oikeudellisen sukupuolensa perusteella. Lapselle voidaan vahvistaa myös toinen äiti avioliiton tai hedelmöityshoitoihin suostumisen perusteella. Hedelmöityshoidoissa siittiöiden luovuttaja ei voi olla lapsen isä, ellei hän ole synnyttäneen avio- tai avopuoliso. Vanhemmuus tunnustetaan kansalliseen rekisteriin, ja se vaatii synnyttäneen vanhemman hyväksynnän. Myös Islannin lapsilain mukaan vanhemmuus voidaan riitauttaa kanteella lapsen, lapsen synnyttäneen tai toiseksi vanhemmaksi vahvistetun toimesta, jos syntyy epäily vanhemmuuden todenmukaisuudesta.⁴⁴

Suomen lainsäädäntöön on kirjattu erillinen laki Pohjoismaisten isyysratkaisujen tunnustamisesta (352/1980) joka tuli voimaan 1.7.1980. Sen 1 §:n mukaan Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa tai Islannissa annettu isyyttä koskeva lainvoimainen tuomio on voimassa Suomessa. Poikkeustilanteita 2 §:n mukaan on tilanne, jossa tuomio tai vahvistus on ristiriidassa Suomessa aikaisemmin voimassa olevan tuomion tai vahvistuksen kanssa, ja Suomessa tuomioon johtanut oikeudenkäynti on pantu vireille ennen toisen Pohjoismaan oikeuskäsittelyä tai vahvistus on hyväksytty ennen toisen pohjoismaan vahvistusta. Viimeinen poikkeustilanteista on se, että tuomion tai vahvistamisen tunnustaminen on vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perusteita. Lain 3 §:ssä säädetään, että jos Suomen tuomioistuimessa nostetaan kanne isyyttä koskevasta asiasta, mutta asia on jo vireillä toisen Pohjoismaan tuomioistuimessa, on kanne jätettävä Suomessa tutkimatta tai odottamaan aikaisemmin vireille pannun kanteen tuomion lainvoimaistumista. Myöskään isyyttä ei saa tunnustaa Suomessa, jos oikeudenkäynti on vireillä samaan aikaan samasta asiasta toisessa Pohjoismaassa.

Opinnäytetyön luvussa 3.2 käsitellyissä YK:n ja EU:n säädöksissä on suuri yhtäläisyys Suomen lainsäädäntöön. Tämä on oikeastaan Suomelle velvollisuus, onhan valtio osa molempia yhteisöjä. Suomi on esimerkiksi EU:n jäsenenä velvollinen noudattamaan unionin säädöksiä, ja SEU:n 9 artiklan mukaan jokainen unionin jäsenvaltion kansalainen on myös EU:n kansalainen, jolloin hänelle kuuluu oman valtionsa oikeuksien ja vapauksien lisäksi EU:n turvaamat oikeudet ja vapaudet.

Käytännön tasolla EU:n laatiessa perussopimuksia, direktiivejä tai muita säännöksiä, on jäsenmaiden huomioitava ne kansallisessa lainsäädännössään. Esimerkiksi aikaisemmin mainitun perusoikeuskirjan 24 artikla oikeuttaa lapsen ilmaisemaan mielipiteensä ja velvoittaa viranomaisen kunnioittamaan sitä. Tämä vahvistetaan myös Suomen lainsäädännössä muun muassa laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, jonka 11 §:n mukaan lapsen toivomukset ja mielipide on selvitettävä ikään ja kehitystasoon suhteutettuna kaikissa lapsen huoltoa ja tapaamista koskevissa asioissa.

⁴⁴ HE 132/2021 vp, 38-39.

Kaikkien pohjoismaiden lainsäädännössä isyys vahvistetaan samankaltaisten periaatteiden perusteella, ja kaikissa aviomies vahvistetaan liiton perusteella isäksi. Kaikissa maissa on myös mahdollisuus tunnustaa isyys tai äitiys, ja siihen tarvitaan aina synnyttäneen vanhemman hyväksyntä. Jokaisessa pohjoismaassa on myös mahdollisuus riitauttaa tai nostaa asiasta kanne, jos isyyden todenmukaisuudesta on vahva epäily. Kaiken kaikkiaan pohjoismaiden vanhemmuuslainsäädännöt ovat hyvin samankaltaisia keskenään, ja esimerkiksi lailla pohjoismaisten isyysratkaisujen tunnustamiseksi pyritään siihen, että valtioiden lait ovat yhteneväisiä.

Kaikissa pohjoismaissa synnyttäneen vanhemman äitiys määräytyy mater est -olettaman mukaisesti, mutta vain Suomessa, Norjassa ja Islannissa äitiysolettamus on kirjattu lakiin. Pohjoismaista Islanti on ainoa, jossa synnyttänyt henkilö voidaan merkitä myös lapsen isäksi, jos se vastaa hänen oikeudellista sukupuoltaan, ja Islanti ainoana merkitsee muunsukupuoliset vanhemmat rekisteriin sanalla foreldri eli vanhempi. Synnyttäneen vanhemman merkitseminen lapsen isäksi on käytännössä mahdollistettu myös Suomessa lailla sukupuolen vahvistamisesta, mutta ei suoraan vanhemmuuslaissa.

6 Näkökulmana transvanhemmuus

Transsukupuolisuus on osa sukupuolen moninaisuutta, ja se tarkoittaa sitä, että henkilö kokee vakaasti, jäsentyneesti ja pitkäaikaisesti olevansa vastakkaista sukupuolta siitä, mikä hänelle on syntyessä kehon rakenteen perusteella määritelty. Jos transsukupuoliselle henkilölle tehdyn sukupuoli-identiteettitutkimus johtaa transsukupuolisen diagnoosiin, ja henkilö sitä itse toivoo, voidaan transsukupuolinen ohjata sukupuolenkorjaushoitoihin.⁴⁵ Tällöin transsukupuolinen saa lääketieteellistä hoitoa, esimerkiksi hormonihoitoa ja erilaisia leikkauksia, jotka muokkaavat henkilön kehollisia ja sukupuolittuneita piirteitä vastaamaan koettua sukupuolta.⁴⁶ Tässä työssä käytetään termiä transvanhemmuus kuvaamaan sellaisia perhemuotoja, joissa toinen tai molemmat vanhemmat ovat transsukupuolisia. Transmies tarkoittaa henkilöä, joka on syntymässä merkitty naiseksi, mutta korjannut sukupuolensa mieheksi, ja transnainen henkilöä, joka on syntymässä merkitty mieheksi, mutta on korjannut sukupuolensa naiseksi.⁴⁷

Laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2023), lyhyemmin uusi translaki tuli voimaan 3.4.2023. Samalla kumottiin sitä edeltävä laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002). Lakimuutos toteutettiin Sanna Marinin hallituskaudella, ja se oli uuden vanhemmuuslain

⁴⁵ Kärnä 2023, Sukupuolenkorjaushoidot.

⁴⁶ Salakka 2023, sukupuolen korjausprosessi.

⁴⁷ Kärnä 2023, Transnaiset & transmiehet.

tavoin osa Marinin kauden hallitusohjelmaa. Muutoksella pyrittiin kehittämään oikeusvaltiota vahvistamaan yhteiskunnan eheyttä, vähentämään syrjintää ja parantamaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asemaa.⁴⁸ Translainsäädännön muutoksen taustalla on vaikuttanut myös kansainvälinen painostus. YK:n ihmisoikeustarkastelussa vuonna 2017 Suomi sai usealta valtiolta suosituksia translain muuttamiseen, ja erityisesti siinä vaadittavan pakkosterilisaation poistamiseen.⁴⁹ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (myöh. EIT) on vuonna 2017 tuominnut tapausta A.P., Garçon ja Nicot v. France, jossa käsiteltiin sukupuolen oikeudellisen vaihtamisen edellytyksenä olevaa sterilisaatiota. EIT katsoi, että tapauksessa oli rikottu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa, eli ihmisten oikeutta yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamiseen, kun Ranskan tuomioistuin ei ollut hyväksynyt sukupuolen muutosta hakijan puuttuvan sterilisaatiodistuksen vuoksi.

6.1 Translain vaikutus vanhemmuuteen

Kumotussa laissa transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta ei ollut pykälää tai kohtia, jotka olisivat koskeneet transsukupuolisen henkilön vanhemmuutta. Tämän lisäksi vanhan lain 1 §:ssä määrättiin yhdeksi sukupuolen korjaamisen edellytyksiksi lääketieteellinen selvitys siitä, että henkilö on steriloitu tai muusta syystä lisääntymiskyvytön. Tämä luonnollisesti teki lapsen biologiseksi vanhemmaksi tulemisen sukupuolen korjauksen jälkeen mahdottomaksi. Uuden translain 1 §:stä tämä vaatimus on poistettu, ja nykyään sukupuolen korjauksen vahvistamiseksi riittää täysi-ikäisyys, Suomen kansalaisuus tai asuinpaikka Suomessa ja selvitys siitä, että henkilö kokee pysyvästi kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen.

Uuden translain 4 ja 5 § säättävät transhenkilön vanhemmuudesta. Lain 4 §:n 1 momentin mukaan synnyttäneen vanhemman aviomiehen vanhemmuus todetaan isyydeksi lapsen syntymän hetkellä väestötietojärjestelmään merkityn sukupuolen perusteella. Tällöin jos lapsen synnyttäneen kanssa avioliitossa oleva henkilö on transmies, vahvistetaan hänet lapsen isäksi, jos hän on korjannut sukupuolensa väestötietojärjestelmään mieheksi ennen lapsen syntymää. Translain 4 §:n 2 momentti säättää, että äitiyden toteamisessa sovelletaan vanhemmuuslain 2 §:ää, eli lapsen äiti on henkilö, joka on synnyttänyt lapsen. On siis mahdollista, että lapsen äidiksi merkitään henkilö, joka on sukupuoleltaan mies, jos hän on korjannut sukupuolensa väestötietojärjestelmään, mutta on säilyttänyt raskauden ja synnyttämisen mahdollistavat osat kehossaan ja näin ollen synnyttänyt lapsen. Samalla tavalla on mahdollista, että lapsen isäksi vahvistetaan henkilö, joka on sukupuoleltaan nainen, sillä vanhemmuuslain 4 §:n 2 momentin mukaan lapsen isä on se henkilö, joka on siittänyt lapsen tai jonka siittiöitä on

⁴⁸ Hallituksen ohjelma 2019, 89.

⁴⁹ United Nations Human Rights Council 2017, 22-23, 25 & 27.

käytetty äidin hedelmöittämiseksi. Translain 4 §:n 3 momentissa säädetään, että hedelmöityshoitosuostumukseen perustuva vanhemmuus vahvistetaan isyytenä tai äitiytenä sen sukupuolen mukaan, joka on suostumushetkellä ollut merkittynä väestötietorekisterissä.

Translain 5 § mahdollistaa vanhemmuusnimikkeen muuttamisen lapsen syntymän jälkeen. Henkilö voi muuttaa nimikkeen vastaamaan vahvistettua sukupuoltaan lähettämällä hakemuksen DVV:lle, ja sen voi tehdä samanaikaisesti sukupuolen vaihtamisen hakemuksen yhteydessä, tai erikseen sen jälkeen. Jos samalla henkilöllä on useampi lapsi, voi hän halutessaan muuttaa vanhemmuusnimikkeen esimerkiksi äidistä isäksi kaikille lapsilleen, tai valita olevansa äiti vanhemmalle lapselleen ja isä nuoremmalle lapselleen. Tämän katsotaan mahdollistavan perheiden omat toiveet nimikkeestä, sillä usein sukupuolen korjausprosessi on pitkä ja monivaiheinen prosessi, ja transsukupuoliselle vanhemmalle voi olla luontevampaa pitää eri nimikkeet muutoksen ympärillä ja eri elämänvaiheessa syntyneille lapsille.⁵⁰

6.2 Vähemmistöyhteisöjen lausuntoja uudesta lainsäädännöstä

Vanhemmuuslain valmisteluvaiheessa oikeusministeriö pyysi lausuntoja vastauksena luonnokseen hallituksen esityksestä vanhemmuuslaiksi. Lausuntoja pyydettiin useilta järjestöiltä ja viranomaisilta, joiden näkemys katsottiin tärkeäksi lain aihepiirien, kuten vanhemmuuden, lastensuojelun, lasten oikeuksien, tasa-arvon ja sosiaalipalveluiden kannalta. Transvanhemmuuden näkökulmasta lausuntoja antoi Trans ry, Sateenkaariperheet ry, Monimuotoiset perheet -verkosto, tasa-arvoasiain neuvottelukunta (Tane), Seta ry sekä Amnesty International Suomen osasto.

Yleisesti lausunnonantajat kokivat, että sukupuolitettujen äitiys- ja isyyslakien yhdistäminen yhdeksi laiksi, jossa säädetään vanhemmuudesta, on hyvä ja tavoiteltu asia.⁵¹ Lainsäädännön kielen ja termistön muuttaminen sukupuolineutraalimmaksi on hyvä lähtökohta, ja hallituksen esityksessä se on otettu huomioon. Kuitenkin termien isä ja äiti säilyttäminen laissa on ongelmallista, ja esitystä kritisoidaankin riittämättömistä resursseista lainsäädäntötyössä.⁵² Trans ry:n mukaan lakimuutosta ei olisi pitänyt jättää teknisen yhdistämisen tasolle, sillä laajemmalla lakiuudistuksella olisi voitu huomioida tarkemmin ja korjata nykyisen vanhemmuuslain sisältämät monimuotoisiin perheisiin kohdistuvat haasteet.⁵³ Seta ry korostaa, että sukupuoli-neutraalimpi kieli on askel oikeaan suuntaan, mutta lakiesitys ei vielä pura vanhemmuuteen liittyviä sukupuolitettuja rakenteita, mikä rikkoo sukupuolivähemmistöön kuuluvien

⁵⁰ HE 189/2022 vp, 95-96.

⁵¹ Monimuotoiset perheet 2021, 1.

⁵² Monimuotoiset perheet 2021, 2.

⁵³ Trans ry 2021, 1.

vanhempien oikeuksia tasa-arvoon.⁵⁴ Trans ry lausunnossaan ehdottaa useita termimuutoksia lakiin, esimerkiksi ”lapsen synnyttänyt äiti” voisi olla ”lapsen synnyttänyt vanhempi” ja ”oikeusgeneettinen isyystutkimus” voitaisiin muuttaa ”oikeusgeneettiseksi vanhemmuustutkimukseksi”.⁵⁵ Hallituksen esityksessä todetaan, että laki on pyritty kirjoittamaan mahdollisimman sukupuolineutraalisti välttämällä mies- ja naissukupuoleen viittaamista, mutta joitakin sukupuolitettuja termejä on pitänyt säilyttää lain täsmällisyyden säilyttämiseksi ja jotta se olisi yhtenäinen muiden säännösten kanssa, joissa käsitellään äitiyttä, isyyttä ja vanhemmuutta.⁵⁶

Vähemmistöyhteisöt ottivat kantaa myös siihen, että vanhemmuuden voi edelleen kirjata ainoastaan termeillä äiti tai isä, vaikka on ehdotettu, että sukupuolitettujen termien lisäksi tai tilalla voisi vanhemmuuden kirjata neutraalisti termillä vanhempi. Sateenkaariperheet ry ehdottaakin, että äitiys- ja isyysnimikkeet jätettäisiin kokonaan pois, ja kaikki vanhemmat rekisteröitäisiin nimikkeellä vanhempi. Sukupuolitettut termit eivät ole juridisesti tarpeellisia, sillä vanhemman sukupuolen näkee tarvittaessa väestötietorekisteristä.⁵⁷ Sateenkaariperheet ry perustelee nimikkeiden korvausta sillä, että se huomioisi sukupuolivähemmistöön kuuluvat vanhemmat paremmin, ja äidin ja isän roolit voisivat edelleen pysyä perhe-elämän arjessa mukana, mutta juridisissa asioissa käsiteltäisiin vanhemmuutta sukupuolineutraalisti.⁵⁸ Sukupuolineutraali vanhemmuusnimike tukisi myös esimerkiksi muunsukupuolisten vanhempien identiteettiä. Amnesty lausunnossaan huomauttaa, että hallituksen esityksessä on mainittu sukupuolineutraalin vanhemmuusmerkinnän mahdollisuus, mutta asiaa ei ole selvitetty enempää.⁵⁹ Esityksessä on ainoastaan todettu, että vanhemmuuslain termistöä on sukupuolineutraalisoitu niiltä osin, kun se on täsmällisyytensä säilyttäen mahdollista⁶⁰, ja lakimuutoksen ollessa pääasiassa tekninen kahden lain yhdistäminen, on katsottu, ettei syvällisempi selvitys ole tässä yhteydessä tarpeen, kun vanhemmuuslainsäädäntöön ei kohdistu kokonaisvaltaista uudistusta.⁶¹ Lisäksi vanhemmuuslain muuttaminen täysin sukupuolineutraaliksi aiheuttaisi valtavaa lisätyötä, kun muidenkin lakien termistöä ja kohtia, missä viitataan sukupuolitettuun vanhemmuuslainsäädäntöön, tulisi muokata. Yhteisöt kritisoiivatkin lausunnoissaan sitä, että uuden vanhemmuuslain toteutus jätettiin teknisen yhdistämisen tasolle, ja Seta toteaaakin, että yhdistäminen on kannatettava, mutta ei läheskään riittävä toimi sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta. Pelkkä tekninen yhdistäminen ja sukupuolineutraalimpi termistö ei

⁵⁴ Seta ry 2021, 2.

⁵⁵ Trans ry 2021, 7.

⁵⁶ HE 132/2021 vp, 29.

⁵⁷ Sateenkaariperheet ry 2021, 12.

⁵⁸ Sateenkaariperheet ry 2021, 11.

⁵⁹ Amnesty International Suomen osasto 2021, 3.

⁶⁰ HE 132/2021 vp, 16.

⁶¹ HE 132/2021 vp, 27.

korjaa nykyisen juridisen vanhemmuuden määräytymisen ongelmia ja haasteita sateenkaari-perheissä.⁶²

Lausunnoissa korostui se, että hallituksen esitys uudesta vanhemmuuslaista ei sisältänyt sitä, että transvanhempi pystyisi muuttamaan vanhemmuusnimikettään sukupuolen korjauksen jälkeen. Vanhemmuuslain 2 §:n säädös siitä, että lapsen synnyttänyt on lapsen äiti, olisi epätasa-arvoista esimerkiksi synnyttämisen jälkeen sukupuolensa korjannutta transmiestä kohtaan, kun vanhemmuusnimikettä ei voi rekisteröinnin jälkeen enää muuttaa. Esimerkiksi Amnesty perustelee lausunnossaan, että vanhemmuusnimike, joka ei vastaa vanhemman sukupuolta, asettaa lapsen syrjäytymisvaaraan, kun vanhemman transtaustaisuus paljastuu esimerkiksi päivähoidon tai koulun henkilökunnalle.⁶³ Hallituksen esityksen mukaan transhenkilöiden vanhemmuudesta ja vanhemmuusnimikkeistä olisi tarkoituksenmukaisinta säätää uudessa translaissa.⁶⁴ Trans ry lausunnossaan kuitenkin toivoi, että sukupuolivähemmistöön kuuluvien vanhempien asemaa olisi käsitelty jo vanhemmuuslaissa, sillä asia ei koske sukupuolen juridista vahvistamista.⁶⁵

Useamman kuin kahden oikeudellisen vanhemman mahdollisuus on lausunnon antaneiden järjestöjen mukaan tutkittu puutteellisesti. Hallituksen esityksessä mainitaan, että useamman vanhemman malli on huomioitu esitystä valmistellessa, mutta niin merkittävän ja mittavan muutoksen tekeminen on tässä yhteydessä todettu mahdottomaksi, sillä useamman vanhemman malli aiheuttaisi vanhemmuuslain uudistuksen yhteydessä suuria muutoksia myös esimerkiksi verotusjärjestelmään.⁶⁶ Tane argumentoi, että suomalaisten perheiden monimuotoisuuden yleistyessä olisi lapsen edun mukaista perehtyä kahta useamman vanhemman malliin ja siihen, millaisia vaikutuksia mallin mahdollistamisella olisi. Esimerkiksi uusperheissä ja apilaperheissä on tyypillistä, että lapsella on useampia vanhempia.⁶⁷ Apilaperheessä yhdistyy kaksi eri perheyksikköä, esimerkiksi kaksi pariskuntaa tai moniavioinen aikuinen ja hänen kumppaninsa, joille lapsi syntyy yhteiseksi.⁶⁸ Sosiaalisesti kaikki perheyksiköiden aikuiset ovat lapsen vanhempia, mutta nykyainsäädännön mukaan vain kaksi heistä voi olla lapsen oikeudellisia vanhempia. Uusperheissä taas on tyypillistä, että uudella pariskunnalla on toisella tai molemmilla lapsia edellisestä suhteesta, jolloin uudesta kumppanista ei voi tulla oikeudellista vanhempaa lapselle. Tanen, monimuotoiset perheet -verkoston ja sateenkaariperheet ry:n

⁶² Seta ry 2021, 1.

⁶³ Amnesty International Suomen osasto 2021, 2.

⁶⁴ HE 132/2021 vp, 4.

⁶⁵ Trans ry 2021, 4.

⁶⁶ HE 132/2021 vp, 32.

⁶⁷ Tane 2021, 3.

⁶⁸ Monimuotoiset perheet 2023, Ammattilaisille: sanasto.

lausunnoissa viitataan Kanadan⁶⁹ ja Yhdysvaltojen joihinkin osavaltioihin, joissa useamman vanhemman malli on käytössä.⁷⁰

7 Johtopäätöksiä

On hyvä huomioda, että kokonaisuutenaan lakiuudistus ei muuttanut merkittävällä tavalla Suomen vanhemmuuslainsäädäntöä. Uudistuksen hyödyt ja helpotukset kohdistuivat pääasiassa viranomaismenettelyihin ja lain soveltamiskäytäntöihin, mutta niiden sujuvoittuessa voidaan katsoa, että myös lapset ja vanhemmat hyötyvät uudistuksesta.⁷¹ Vanhemmuuslakiuudistus on niin tuore, ettei sen soveltamisesta ole vielä juurikaan käytännön esimerkkejä tai tapauksia. Tästä syystä myös lakimuutoksen tehokkuudesta tai toimivuudesta ei ole vielä takuuta. Tässä vaiheessa voidaan kuitenkin pohtia, miten lakimuutoksen voidaan ajatella parantavan Suomen vanhemmuuslainsäädäntöä, sekä millaisia haasteita se saattaa aiheuttaa tulevaisuutta ajatellen.

Yksi opinnäytetyön tavoitteista oli analysoida, miksi äitiys- ja isyyslaki yhdistettiin tässä vaiheessa, kun molemmat lait olivat vasta noin neljä ja seitsemän vuotta vanhoja. Kun äitiyslaki säädettiin vuonna 2019 kansalaisaloitteen pohjalta, oli sen eduskuntakäsittelyssä huomioitu mahdollisuus, että äitiyslaki tultaisiin myöhemmin yhdistämään isyyslain kanssa yhteiseksi vanhemmuuslaiksi, kunhan lakien soveltamisesta erikseen on saatu riittävästi kokemusta.⁷² Lakien yhdistämisen katsottiin olevan ajankohtaista nyt, sillä sekä isyys- että äitiyslait sisälsivät yhteneväisiä kohtia vanhemmuuden selvittämisestä, tunnustamisesta, vahvistamisesta ja tuomioistuinkäytännöistä. Lait sisälsivät myös paljon viittauksia toisiinsa, jolloin oikeuskäytännössä oli huomioitava molemmat lait joka tapauksessa. Tästä syystä erillisten lakien käytännön soveltaminen koettiin hankalaksi ja niiden kokonaisuuden hahmottaminen vaikeaksi.⁷³

⁶⁹ Kanadan Ontariossa Children's Law Reform Act (R.S.O. 1990, c. C. 12.) säättää, että lapsella voi olla useampi kuin kaksi vanhempaa. Lain 6 §:n mukaan lapsen synnyttänyt henkilö tunnustetaan lapsen biologiseksi vanhemmaksi, jos kyseessä ei ole sijaissynnyttäjä. Lapsen toiseksi biologiseksi vanhemmaksi tunnustetaan 7 §:n mukaisesti henkilö, jonka siittiöstä lapsi on saanut alkunsa, jos kyseessä ei ole siittiöiden luovutustilanne. Tämän lisäksi lain 9 §:n mukaan ennen hedelmöitystä tehdyllä kirjallisella sopimuksella biologiset vanhemmat sekä yksi tai kaksi muuta aikuista voivat sopia olevansa lapsen vanhempia, lapsella voi siis olla kirjallisella sopimuksella enintään neljä vanhempaa. Lain 11 § tunnustaa mahdollisuuden neljää useampaan vanhempaan, mutta tällöin tapaus on hyväksyttävä oikeudessa. On ehdotonta, että vanhempien määrä noudattaa lapsen etua.

⁷⁰ Tane 2021, 3. Monimuotoiset perheet 2021, 5. Sateenkaariperheet ry 2021, 7.

⁷¹ Grandell & Silvola 2021, 651.

⁷² LaVM 1/2018 vp, 4.

⁷³ HE 132/2021 vp, 5.

Uuden vanhemmuuslain katsotaan yksinkertaistavan vanhemmuuden sääntelyä ja helpottavan sekä lain soveltajia työssään, että lapsiperheitä vanhemmuuteen liittyvissä oikeusasioissa.

7.1 Vanhemmuuslakiuudistuksen tavoitteiden täyttyminen

Vanhemmuuslainsäädännön uudistamisella tavoiteltiin pääasiassa kolmea asiaa: isyys- ja äitiyslakien yhdistämistä, lainsäädännön tasa-arvoisuuden ja oikeudellisuuden arviointia erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden näkökulmasta sekä vanhemmuuden tunnustamisen ja vahvistamisen prosessin sujuvoittamista ja helpottamista.⁷⁴ Näiden tavoitteiden voidaan katsoa täyttyneen ainakin osittain. Vanhat äitiys- ja isyyslait kumottiin, ja niiden sisältö yhdistettiin vanhemmuuslaissa. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien vanhempien oikeudellisen aseman tarkastelua korostettiin hallituksen esityksessä, mutta sen varsinainen toteuttaminen tapahtui translainsäädännön uudistamisen yhteydessä.⁷⁵ Toinen tavoite saavutettiin siis vasta myöhemmin.

Kolmatta tavoitetta, vanhemmuuden tunnustamisen ja vahvistamisen sujuvoittamista tuettiin pienillä lakimuutoksilla. Merkittävä muutos oli 30 päivän peruuttamis- ja kiistämismahdollisuuden poistaminen. Aikaisemmin lapsen toista vanhempaa ei ole voitu vahvistaa ennen 30. päivää lapsen syntymästä kyseisen varoajan takia. Uuden vanhemmuuslain myötä ei-synnyttäneen henkilön vanhemmuus voidaan vahvistaa jo lapsen syntyessä, minkä katsotaan olevan lapsen edun kannalta hyvä asia, sillä se nopeuttaa muun muassa lapsen nimeämistä, huoltajuuteen liittyviä asioita ja esimerkiksi passin tai viisumin hankkimista lapselle.⁷⁶ Myös vanhemmuuden tunnustamista on uudistettu. Uuden lain mukaan tunnustamisasiakirjat siirtyvät suoraan neuvolasta DVV:lle, eivätkä enää kulje lastenvalvojan kautta.⁷⁷ Tätä varten DVV on 1.1.2023 ottanut käyttöön uuden sähköisen järjestelmän, VanhemmuusWebin, joka mahdollistaa ennen lapsen syntymää tapahtuvasta tunnustamisesta asiakirjan luomisen ja lähettämisen neuvolasta käsin.⁷⁸ Muutosta perusteltiin siten, että asiakirjojen kulkeminen lastenvalvojan tarkastuksen kautta DVV:lle on turha mutka matkassa suhteutettuna siihen, miten perheet siitä hyötyvät. Lisäksi lastenvalvojen työ on nyt mahdollista kohdistaa muihin tärkeisiin tehtäviin, kun tunnustamisasiakirjojen käsittely ei ole enää heidän vastuullaan.⁷⁹ Digi- ja väestötietovirasto on raportoinut, että VanhemmuusWeb on toistaiseksi toiminut hyvin ja

⁷⁴ HE 132/2021 vp, 4-6.

⁷⁵ HE 132/2021 vp, 4.

⁷⁶ Grandell & Silvola 2021, 644-645.

⁷⁷ HE 132/2021 vp, 24.

⁷⁸ Digi- ja väestötietovirasto 2024, Äitiysneuvolassa vastaanotetun ennakkotunnustamisen ilmoittaminen.

⁷⁹ HE 132/2021 vp, 32.

tarkoituksenmukaisesti, sillä yli 95 % neuvolassa tehdyistä ennakkotunnustamisista on tehty onnistuneesti uudella sovelluksella.⁸⁰

7.2 Vanhemmuuslain tuomat parannukset sekä haasteet

Hallituksen esityksestä vanhemmuuslaiksi kerättyjen lausuntojen perusteella voidaan todeta, että vanhemmuuslaki on kannatettu, perusteltu ja ajankohtainen uudistus.⁸¹ Se, että vanhemmuudesta säädetään yhdessä laissa, koetaan lainsäädäntöä yksinkertaistavammaksi ja ymmärrettäväksi tekijäksi, ja sen katsotaan johdattavan lainsäädäntöä entistä tasa-arvoisemmalle ja perheiden monimuotoisuuden huomioivalle tasolle.⁸²

Suurin osa lausuntokierroksella vastanneista tahoista kokee hyväksi asiaksi sen, että lain termistöä on muutettu sukupuolineutraalimmaksi. Esimerkiksi Lastensuojelun Keskusliitto, joka on noin 90 järjestön ja kunnan liitto vaikuttamassa lasten oikeuksien toteutumiseksi ja lastensuojelun kehittämiseksi Suomessa, korostaa, että lakimuutoksen sukupuolineutraalimpi termistö on toteutettu siten, että laki säilyy ymmärrettävänä ja täsmällisenä, kuitenkin säilyttäen monelle lapselle ja perheelle tärkeitä äitiyden ja isyyden termit.⁸³ Osa lausunnonantajista taas kokee, että vanhemmuuslaissa tulisi säätää vanhemmuudesta sukupuolineutraalisti, eikä termeillä isä ja äiti, mitä käsiteltiin tarkemmin opinnäytetyön luvussa 6.2.

Yhteiskunnan siirtyessä yhä lähemmäs ihmisten moninaisuutta ja sukupuolien neutralisointia voi myös pohtia, aiheuttaako sukupuolen kaksijakoinen malli (miehet ja naiset) enemmän hyötyä vai haittaa vanhemmuuslainsäädännössä. Oikeustieteilijät esittävät, että lainsäädäntöä kehittäessä vastaamaan yhteiskunnan muuttuvia tarpeita, syntyy vaara siitä, että lait vahvistavat kaksijakoista sukupuolikäsitystä sen sijaan, että todella tunnistettaisiin sukupuolen moninaisuus. Tähän sisältyy myös uhka siitä, että ihmisiä lokeroidaan yhä pienempiin laatikoihin identiteettipolitiikan kautta, eikä ihminen välttämättä kykene tunnistamaan itseään ja olemaan vapaasti sellainen, mitä haluaa tai kokee olevansa.⁸⁴

Teknisen lakiuudistuksen riittävyttä voi pohtia useasta näkökulmasta. On saatettu ajatella, että koska isyyslakia uudistaessa ja äitiyslakia hyväksyessä 2010-luvulla toteutettiin laajat työryhmäpainotteiset valmistelut, riittäisi vanhemmuuslain uudistuksessa yksinkertaisempi

⁸⁰ STT 2023, Sujuvoitamme lapsiperheen arkea: Vanhemmuuden tunnustamisen voi tehdä sähköisesti neuvolassa.

⁸¹ OM:ML 23/2021, 7.

⁸² OM:ML 23/2021, 8.

⁸³ Lastensuojelun keskusliitto 2021, 2.

⁸⁴ Tallgren, Korpiola & Niemi 2022, 1255.

oikeusministeriön virkatyöskentely.⁸⁵ Tästä syystä perusteellisemman uudistuksen toteuttaminen ei ollut mahdollista kyseisellä kokoonpanolla. Vanhemmuuslain uudistuksesta jäi puuttumaan muun muassa mahdollisuus sukupuolineutraalin vanhemmuusnimikkeen käyttöönotosta ja useamman kuin kahden juridisen vanhemman mahdollistamiseen perehtyminen. Sukupuolineutraalin vanhemmuusnimikkeen käyttöönotto voisi olla mahdollista lähitulevaisuudessakin, sillä se on mahdollista Pohjoismaista esimerkiksi Islannissa, ja asia on myös otettu Ruotsissa selvitykseen.⁸⁶ Useamman kuin kahden oikeudellisen vanhemman mallin selvittäminen, saati sen mahdollistaminen oli liian laaja aihe toteutettavaksi tämän uudistuksen yhteydessä.⁸⁷ Maailma ei myöskään ole vielä maailmanlaajuisia esimerkkejä lukuun ottamatta muutamaa Kanadan ja Yhdysvaltojen osavaltiota. Asiaa olisi kuitenkin hyvä selvittää, sillä lausunnossaan Sateenkaariperheet ry esittää kysymyksen siitä, onko Suomen nykyinen lainsäädäntö kykeneväinen huomioimaan esimerkiksi tilanteen, jossa kolmen tai neljän oikeudellisen vanhemman kanadalainen tai yhdysvaltalainen perhe muuttaa Suomeen.⁸⁸

⁸⁵ Grandell & Silvola 2021, 651.

⁸⁶ HE 132/2021 vp, 38 & 35.

⁸⁷ HE 132/2021 vp, 43.

⁸⁸ Sateenkaariperheet ry 2021, 6.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Grandell, J. Silvola, S. 2021. Vanhemmuuslaki. Defensor Legis. 3/2021, 641-652.

Helin, M. 2016. Isyyslaki. Alma Talent. E-Kirja. Viitattu 30.8.2023.

Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Sähköinen versio. Helsinki.

Kangas, U. 2023. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 3. Uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent. E-Kirja. Viitattu 30.8.2023.

Tallgren, I. Korpiola, M. Niemi, J. 2022. Näkyväksi? Sukupuoli ja itseymmärrys oikeudessa, sen ammateissa ja tutkimuksessa. Lakimies. 7-8/2022, 1232-1260.

Virallislähteet

HE 91/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle isyyslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 132/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vanhemmuuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi.

KAA 3/2016 vp. Kansalaisaloite eduskunnalle äitiyslaiksi ja eräisiin siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 1/2018 vp. Lakivaliokunnan mietintö kansalaisaloitteesta eduskunnalle äitiyslaiksi ja eräisiin siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 26/2022 vp. Valiokunnan lausunto: Perustuslakivaliokunta - Hallituksen esitys eduskunnalle vanhemmuuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi - lakivaliokunnalle.

Oikeuskäytäntö

European Court of Human Rights. 2017. Case of A.P, Garçon and Nicot v. France. Judgment.

Muut lähteet

Amnesty International Suomen osasto. 2021. Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi. (AI FI 21/2021.)

Children's Law Reform Act (R.S.O. 1990, Chapter C.12). Kanadan Ontarion uudistettu lapsilaki.

Digi- ja väestötietovirasto. 2024. Tietoa virastosta: Digi- ja väestötietovirasto. Viitattu 16.1.2024.

<https://dvv.fi/digi-ja-vaestotietovirasto>.

Digi- ja väestötietovirasto. 2024. Äitiysneuvolassa vastaanotetun ennakkotunnustamisen ilmoittaminen. Viitattu 5.1.2024.

<https://dvv.fi/ennakkotunnustamisen-ilmoittaminen>.

Forsell, M. Forss, 2023. Perheoikeudelliset palvelut 2022 tilastoraportti 17/2023. THL. Viitattu 30.10.2023.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146528/Tr17_23.pdf?sequence=1.

Kärnä, T. 2023. Transsukupuolisuus. Lääkärikirja Duodecim. Artikkel. Viitattu 9.11.2023.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01195/transsukupuolisuus>.

Lastensuojelun Keskusliitto. 2021. Lastensuojelun Keskusliiton lausunto vanhemmuuslaista.

Monimuotoiset perheet. 2021. Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi.

Monimuotoiset perheet. 2023. Ammattilaisille: Sanasto. Viitattu 2.12.2023.

<https://www.monimuotoisetperheet.fi/ammattilaisille/sanasto/>.

OM:ML 50/2014. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja: Äitiyden sääntely.

OM:ML 23/2021. Vanhemmuuslaki: Lausuntotiivistelmä.

Salakka, M. 2023. Sukupuolen korjausprosessi. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Artikkel. Viitattu 9.11.2023.

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-korjaus/sukupuolen-korjaaminen/>.

Sateenkaariperheet ry. 2021. Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi.

Seta ry. 2021. Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi.

STT. 2023. Sujuvoitamme lapsiperheen arkea: Vanhemmuuden tunnustamisen voi tehdä sähköisesti neuvolassa. Artikkel. Viitattu 6.1.2024.

<https://www.sttinfo.fi/tiedote/69994483/sujuvoitamme-lapsiperheen-arkea-vanhemmuuden-tunnustamisen-voi-tehda-sahkoisesti-neuvolassa?publisherId=3777>.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (Tane). 2021. Tasa-arvoasian neuvottelukunnan lausunto oikeusministeriölle hallituksen esityksestä eduskunnalle vanhemmuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Tilastokeskus. 2023. Elävänä syntyneet äidin avioisuuden mukaan, 1761-2022. Viitattu 2.10.2023.

https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_synt/statfin_synt_pxt_12dk.px/.

Trans ry. 2021. Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi.

United Nations Human Rights Council. 2017. Universal Periodic Review - Finland. Third cycle: Matrix of recommendations. Viitattu 9.11.2023.

<https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/fi-index>.

Valtioneuvosto. 2019. Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma: Osallistava ja osaava Suomi - sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31.

Kuviot

Kuvio 1: Suomen vanhemmuuslainsäädäntöä aikajanalla.....	11
Kuvio 2 Vanhemmuuden vahvistamisen vaiheet tilanteissa, joissa lapsen synnyttänyt on avioliitossa tai avioton.	14
Kuvio 3 Avioliitossa sekä avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä vuosina 2012-2022.	16